

วารสาร

บัณฑิตศึกษาศาชัยภูมิปริทรรศน์

Journal of Graduate Studies Chaiyaphum Review

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2566 Vol.1 No. 1 January-April 2023

ISSN 3027-7965 [Online]

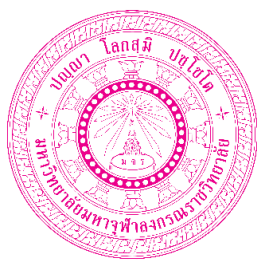
JGCR

062 413 8460

jornal.chaiyaphum@gmail.com

วารสารบัณฑิตศึกษาชัยภูมิปริทรรศน์

Journal of Graduate School Chaiphum Review

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 [มกราคม-เมษายน 2566]

Vol. 1 No. 1 [January-April 2023]

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือและบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนานุรักษ์ตามหลักการศึกษาเชิงพุทธศาสตร์ และศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาชัยภูมิปริทรรศน์
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลื่อม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000
โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

ที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

พระเทพภาวนาวิกรม

พระราชวิมลโมลี, ผศ.ดร.

พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม

บรรณาธิการ

พระศรีสัจญาณมุนี, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการ

พระเมธีสุตาภรณ์, ผศ.ดร.

พระครูสังวรวิรักษ์, ผศ.ดร.

พระครูใบฎีกาหัตถ์ กิตตินนโท, ผศ.ดร.

พระมหาปัญญาวรรณ สิริภทโท, ผศ.ดร.

พระมหาหมื่นวินทร์ ปุริสุตโต, ผศ.ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตามใจ อริสุทธิโยธิน

ดร.หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา

ดร.กนกกรส ผลากรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

อาจารย์พิเศษ คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประธานกรรมการมูลนิธินายแพทย์สุจินต์ ผลากรกุล

ผู้จัดการวารสารและประสานงาน

ดร.พูนศักดิ์ กมล

พิมพ์ที่

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้านโนนเหลื่อม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000

โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-443-9987

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระมหานรินทร์ สุรบุญโณ, ผศ. ดร.

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

พระไพศาล จนฺทธมฺโม, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลตรี ดร.ณัฐ สวาสดีรัตน์

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ดร.กาญจนพงศ์ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.ณรงค์ศักดิ์ บัวอ่อน

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ดร.ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.ปรธกร ปุระกัน

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

ดร.พูนศักดิ์ กมล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระปลัดสุรวุฒิ จนฺทธมฺโม, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาตรี ชุมเสน

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสกสรรค์ สนวา

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

ดร.จักรี ศรีจารุเมธีญาณ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ดร.ประชัน ชะชิกุล.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

พันตำรวจโทหญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม

คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

ดร.ศรุตานนท์ ขอบประดิษฐ์

คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข

ดร.สมเจต หลวงกัน

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา กรุงเทพมหานคร

บทบรรณาธิการ

การพัฒนาของวารสารนั้นต้องพิจารณาในหลายเรื่อง ทั้งในเรื่องคุณภาพและปริมาณ กล่าวคือ เรื่องคุณภาพนั้น ทุกบทความล้วนได้รับการพิจารณาตรวจสอบบทความอย่างละเอียดรอบคอบ ส่วนเชิงปริมาณนั้นก็ไม่รับบทความในจำนวนที่มากเกินไปเพื่อสะดวกกับการบริหารจัดการวารสาร โดยฉบับนี้มีจำนวน 5 เรื่องดังนี้

บทความวิจัยมีดังนี้ 1) ความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด เขียนโดย ภูมิพัฒน์ ทิพย์ประเสริฐ, จิรติกา พูลเพิ่ม, เสกสรรค์ สนาวา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

บทความวิชาการ มีดังนี้ 1) หลักธรรมในการทำสามัคคีธรรมของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 เขียนโดย พระรุ่งตะวัน สิริวัฒน์, พระมหาสกล สุภระเมธี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด 2) วรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องกาละนั่มม้อส่วย : แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน เขียนโดย พระสุดสาคร ญาณวิโร, พระสุภาพร เตชธโร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3) สังคมชุมชนวัดยุค New Normal เขียนโดย มะลิ ทิพย์ประจง, พระครูวิโชติสิกขกิจ, พระสมคิด นาสีโล (สุนิล) วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 4) ความเชื่อเรื่องพระเครื่องในสังคมไทย เขียนโดย พระวิฑูล โพธิ์เศษ, ส่งสุข ภาแก้ว วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้รับประเมินบทความ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงบทความให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของการประเมินคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai Journal citation index Centre (TCI)

พระศรีสัจญาณมุนี, ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

		หน้า
1	ความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด Guidelines for Welfare Management to Improve the Quality of Life of the Elderly Nong Yai Subdistrict Administrative Organization, Phon Thong District, Roi Et Province. ภูมิพัฒน์ ทิพย์ประเสริฐ, จิรัตติกา พูลเพิ่ม, เสกสรรค์ สนวา	1
2	หลักธรรมในการทำสมาธิกรรมของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 Principles of Buddhism in Samitikarma of Thai Buddhist Monks in the 21st Century. พระรุ่งตะวัน สิริวัฒน์, พระมหาสากล สุกรมณี	11
3	วรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องกาละนั่มมื่อส่วย: แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน An Analysis of Social Tendency in Local Isan Literature on “Ka La Nab Mue Suay”. พระสุตสาคร ญาณวีโร, พระสุภาพร เตชธโร	24
4	สังคมชุมชนวัดยุค New Normal Temple Community Society in the New Normal Era. มะลิ ทิพย์ประจง, พระครูวิโชติสิกขกิจ, พระสมคิด นาสีโล (สุขนิล)	33
5	ความเชื่อเรื่องพระเครื่องในสังคมไทย Belief in Amulets in Thai Society. พระวิฑูล โพธิเศษ, ส่งสุข ภาแก้ว	41

ความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบล
หนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

Requirement for Welfare Management to Improve the Quality of Life of
the Elderly Nong Yai Subdistrict Administrative Organization,
Phon Thong District, Roi Et Province

ภูมิพัฒน์ ทิพย์ประเสริฐ¹, จิรติกา พูลเพิ่ม², เสกสรรค์ สนวา³

Poomipat Thiipprasert¹, Jirattikan Poonperm², Seksan Sonwa³

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด^{1,2,3}

Public Administration, Faculty of Law, Roi Et Rajabhat University^{1,2,3}

Corresponding author, e-mail: 63433301022@reru.ac.th¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และ 2) ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างการวิจัยเป็นตัวแทน ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 85 คน ซึ่งได้นำมาคำนวณตามสูตรของเครชีและมอร์แกน การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ระดับปัญหาคุณภาพผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.42$ S.D. = 0.88) และ 2) ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ระดับความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.31$ S.D. = 0.69)

คำสำคัญ: แนวทางการจัดการ, สวัสดิการสังคม, คุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research aims to study 1) quality of life problems of the elderly in the area of Nong Yai Subdistrict Administrative Organization, Phon Thong District, Roi Et Province and 2) Welfare needs of the elderly in the area of Nong Yai Subdistrict Administrative Organization, Phon Thong District, Roi Et Province. This research is a quantitative research. The sample of this research consisted of 85 elderly in the area of Nong Yai Subdistrict, Phon Thong District, Roi Et Province. The sample size was determined by Krejcie and

Morgan's formula. The research instrument included a questionnaire and data were analyzed using basic statistics, including percentage, mean ($\bar{X}$) and standard deviation (S.D.).

The results of this research indicated that 1) quality of life problems of the elderly in the area of the Nong Yai Subdistrict Administrative Organization, Phon Thong District, Roi Et Province found that the overall level of quality of the elderly problems was at a moderate level ($\bar{X} = 3.42$ S.D. = 0.88) and 2) welfare needs of the elderly in the area of Nong Yai Subdistrict Administrative Organization, Phon Thong District, Roi Et Province. It was found that the overall level of welfare needs of the elderly was at a high level ($\bar{X} = 4.31$ S.D. = 0.69).

Keywords: management guidelines, social welfare, quality of life, elderly.

บทนำ

จากข้อมูลขององค์การอนามัยโลก (WHO) มีการคาดการณ์ว่าจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 3 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2573 คาดว่าจะมีจำนวนประชากรสูงอายุมากถึงประมาณ 1.4 พันล้านคนและจะเพิ่มขึ้นถึง 2 พันล้านคนในปี พ.ศ. 2593 ทวีปเอเชียจะมีประชากรสูงวัยมากที่สุดในโลก โดยคาดว่าสัดส่วนผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในทวีปเอเชียจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นซึ่งถือเป็นประเทศที่มีประชากรสูงวัยมากที่สุดในโลกและถือเป็นประเทศแรกของโลกที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว (Super-aged Society) (กรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข, 2563) โดยปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุ (Aging Society) อย่างสมบูรณ์ หรือมีสัดส่วนจำนวนประชากรที่อายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ มากกว่า 79% เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของประเทศ ตามนิยามขององค์การสหประชาชาติ (UN) โดยในปี 2564 ประชากรไทยที่อายุ 65 ปีขึ้นไปมีจำนวนอยู่ที่ประมาณ 9 ล้านคน หรือคิดเป็นสัดส่วนราว 12.80% เมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในอาเซียนแล้ว ไทยมีสัดส่วนประชากรสูงอายุต่อประชากรทั้งหมด มากเป็นอันดับ 2 เป็นรองเพียงสิงคโปร์เท่านั้น ไทยถูกคาดการณ์ว่าจะเป็นประเทศกำลังพัฒนาประเทศแรกของโลกที่ก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุแบบสมบูรณ์ (Aged Society) หรือมีสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นแตะ 149 ของประชากร ทั้งหมดในปี 2565 เป็นอย่างรวดเร็ว (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2564)

จากโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ประเทศเผชิญกับประเด็นท้าทายต่างๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ “แก่ก่อนรวย” โดยข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี 2557 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า มีผู้สูงอายุมากถึง 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุทั้งหมดที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน สัดส่วน 34.30% (เส้นความยากจน ปี 2557 เท่ากับ 2,647 บาทต่อคนต่อเดือน หรือ 31,764 บาทต่อคนต่อปี) และปี 2560 เท่ากับ 2,667 บาทต่อคน ต่อเดือน หรือ 32,004 บาทต่อคนต่อปี นอกจากนี้ ผู้สูงอายุไทยยังได้รับการศึกษาค่อนข้างน้อย โดยมากกว่าครึ่งจบการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมศึกษา ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสในการทำงานเชิงเศรษฐกิจและโอกาสที่จะเข้าถึงบริการต่างๆ ของภาครัฐ ทำให้สัดส่วนผู้สูงอายุในลักษณะการพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากขึ้น โดยอัตราส่วนระหว่างประชากรวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุจะลดลงเหลือเพียง 2 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คน ในอีกประมาณ 20 ปี ซึ่งผู้สูงอายุไทยมีแนวโน้มที่จะเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังและมีภาวะทุพพลภาพมากขึ้นตามอายุ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไป (สุทธินันท์ พรหมสุวรรณ, 2561)

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่มีประชากรทั้งสิ้น 11,403 คน ชาย 5,648 คน หญิง 5,755 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 137 คน/ตร.กม. จำนวนผู้สูงอายุ กลุ่มติดสังคม 1,190 คนเป็นผู้สูงอายุ ที่สามารถช่วยเหลือ ตนเองได้ดี สุขภาพดี ไม่มีโรคเรื้อรัง หรือมีโรคเรื้อรัง แต่ควบคุมได้ สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้ โดยอิสระ กลุ่มติดบ้าน 158 คนเป็นผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้ หรือต้องการความช่วยเหลือ บางส่วน กลุ่มติดเตียง 24 คนเป็นผู้สูงอายุ ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเอง ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น ผู้ดูแล ใกล้ชิดหรือบุตรหลาน ควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่, 2565)

จากสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการศึกษาข้อมูลมานั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อจะได้พบปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด และ ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ โดยมุ่งเน้นการศึกษาปัญหาคุณภาพชีวิตและความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุ รายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้คือ ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-80 ปีขึ้นไป ในหมู่บ้านดอนชาด ตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนทั้งหมด 110 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่, 2565)

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างการวิจัย คือ ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-80 ปีขึ้นไป ในหมู่บ้านดอนชาด ตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนทั้งหมด 85 คน ซึ่งได้นำมาคำนวณจากการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างตามสูตรของเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) ได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วน ประมาณค่า 5 ระดับ โดยแบ่งเครื่องมือการวิจัยออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ สภาพสมรส

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

การหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นผ่านวิธีการสร้างและทดสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการนำ การปรึกษาผู้เชี่ยวชาญให้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณา ความสอดคล้องของข้อคำถามกับเนื้อหา โดยนำผลที่ได้จากค่า IOC ผ่านเกณฑ์ที่ยอมรับได้ตลอดจน ปรับปรุง ข้อคำถามให้มีความชัดเจน และกระชับไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึง กับประชากร แต่มีใช้ตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำไปหาค่า ความเชื่อมั่นด้วยวิธีการวัดความสอดคล้อง ภายในของครอนบาค (Cronbach's Alpha) โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่าง คะแนนรวมของ ทุกข้อคำถามเป็นรายข้อ ซึ่งมีค่า .30 ขึ้นไป จากนั้น คณะผู้วิจัยนำคำถามที่ผ่านเกณฑ์ ไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ซึ่งค่าความเชื่อมั่นมีค่า ตั้งแต่ .70 ขึ้นไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลการวิจัย โดยเริ่มต้นจากการ 1) ขออนุมัติหนังสือจาก คณะนิติรัฐศาสตร์เพื่อพื้นที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลการวิจัย 2) นำหนังสือส่งไปท้องที่การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ 3) ลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย 4) นำข้อมูลการวิจัยที่เก็บรวบรวมได้จาก แบบสอบถามมาวิเคราะห์ข้อมูล และ 5.เขียนรายงานและสรุปผลการวิจัย

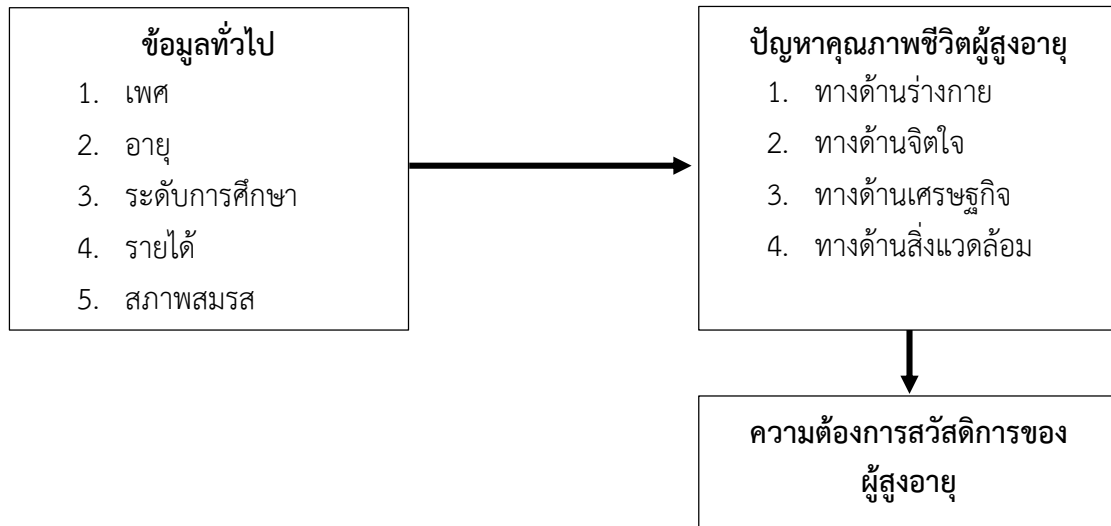
การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และการวิเคราะห์โดยใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2557)

ค่าเฉลี่ย		ระดับปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
4.21-5.00	หมายถึง	ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมากที่สุด
3.41-4.20	หมายถึง	ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก
2.61-3.40	หมายถึง	ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง
1.80-2.60	หมายถึง	ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับน้อย
1.00-1.80	หมายถึง	ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับน้อยที่สุด

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีและผลงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เรื่องความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด และนำมาประมวลเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัย ปรากฏรายละเอียดดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ พบว่า เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 62.35 มีช่วงอายุ 60-64 ปี คิดเป็นร้อยละ 31.76 ระดับการศึกษาสูงสุดประถมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 50.59 และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 68.24 และมีสถานภาพสมรสคิดเป็นร้อยละ 64.71 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละ ลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	32	37.65
	หญิง	53	62.35
อายุ	60 – 64 ปี	27	31.76
	65 – 69 ปี	25	29.41
	70 – 74 ปี	9	10.59
	75 – 79 ปี	17	20.00
	80 ปี ขึ้นไป	7	8.24
ระดับการศึกษา	ไม่เคยศึกษา	0	0.00
	ประถมศึกษาตอนต้น	12	14.12
	ประถมศึกษาตอนปลาย	43	50.59
	มัธยมศึกษาตอนต้น	16	18.82
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	9	10.59
	อนุปริญญาตรี	2	2.35
	ปริญญาตรี	3	3.53

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
รายได้	สูงกว่าปริญญาตรี	0	0.00
	น้อยกว่า 5,000 บาท	58	68.24
	5,001 – 10,000 บาท	27	31.76
	10,001 – 15,000 บาท	0	0.00
	15,000 บาทขึ้นไป	0	0.00
สถานภาพ	โสด	4	4.71
	สมรส	55	64.71
	หม้าย	21	24.71
	หย่าร้าง	5	5.88
	แยกกันอยู่	0	0.00

1. ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ตารางที่ 2 ระดับปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุแต่ละด้าน

ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความหมาย
ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย	3.03	0.91	ปานกลาง
ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านจิตใจ	3.28	0.92	ปานกลาง
ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ	2.98	1.05	ปานกลาง
ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อม	4.37	0.64	มากที่สุด
รวม	3.42	0.88	ปานกลาง

ตาราง 2 ระดับปัญหาคุณภาพผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.42$ S.D. = 0.88) และพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.37$ S.D. = 0.64) รองลงมา ได้แก่ ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านจิตใจ ($\bar{X} = 3.28$ S.D. = 0.92) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย ($\bar{X} = 3.03$ S.D. = 0.91) และปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ ($\bar{X} = 2.98$ S.D. = 1.05) ตามลำดับ

2. ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด

ตารางที่ 3 ระดับความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุแต่ละด้าน

ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความหมาย
ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย	4.61	0.57	มากที่สุด
ต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านสภาพจิตใจ	4.42	0.67	มากที่สุด
ต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ	4.20	0.71	มาก
ต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อม	4.02	0.80	มาก
รวม	4.31	0.69	มาก

จากตารางที่ 3 ระดับความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.31$ S.D. = 0.69) และพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านร่างกายมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.61$ S.D. = 0.57) รองลงมา ได้แก่ ต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านสภาพจิตใจ ($\bar{X} = 4.42$ S.D. = 0.67) ต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ ($\bar{X} = 4.20$ S.D. = 0.71) และต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อม ($\bar{X} = 4.02$ S.D. = 0.80) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัญหาคุณภาพผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.42$ S.D. = 0.88) และพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.37$ S.D. = 0.64) รองลงมา ได้แก่ ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านจิตใจ ($\bar{X} = 3.28$ S.D. = 0.92) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย ($\bar{X} = 3.03$ S.D. = 0.91) และ ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ ($\bar{X} = 2.98$ S.D. = 1.05) ตามลำดับ

1.1) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีอาการมีอาการปวดเมื่อยตามตัว มีอาการมองไม่ชัด มีอาการได้ยินเสียงไม่ชัดเจน สาเหตุของปัญหามาจากการเสื่อมและถดถอยของอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย กล้ามเนื้อและกระดูกต่างๆ ไม่แข็งแรง เคลื่อนไหวช้า การทำงานของอวัยวะต่างๆ ลดลง

1.2) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านจิตใจ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่รู้สึกเหงา รู้สึกเบื่อหน่าย ท้อแท้ คิดถึงลูกหลาน สาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่ผู้สูงอายุต้องอยู่คนเดียว เกิดการคิดมากคิดถึงลูกหลาน ในขณะที่ลูกหลานต้องออกจากบ้านเพื่อไปทำมาหากินต่างจังหวัด นานๆ ครั้งจะกลับมาเยี่ยมที่บ้าน

1.3) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีเงินออมหรือเงินเก็บสำหรับใช้ในยามฉุกเฉิน มีปัญหาเรื่องหนี้สิน มีปัญหาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น ค่าไฟฟ้า น้ำ สาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย การไม่มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้และการมีหนี้สิน

1.4) ปัญหาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อม พบว่าผู้สูงอายุในชุมชนของท่านมีปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด การลักขโมย สาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่มีการแพร่กระจายของยาเสพติด ประเภทยาสูบและน้ำใบกระท่อมเป็นหลัก เนื่องจากปัจจุบันยาเสพติดได้ขยายตัวอย่างรุนแรง มีวัยรุ่นจำนวนมากที่หลงผิดไปเสพยาเสพติด

สอดคล้องกับ รำพรรณ ศิริจันทร์ (2555, 124-130) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตและการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ ตำบลหนองผึ่ง อำเภอสарภี จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ภาพรวมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลหนองผึ่ง อำเภอสарภี จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับปานกลางเมื่อเปรียบเทียบกับในแต่ละด้าน พบว่า ด้านร่างกายผู้สูงอายุจะมีอาการปวดเมื่อย อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย และเป็นอุปสรรค ไม่สามารถทำงานในสิ่งที่ต้องการได้ ด้านจิตใจ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาเหงาโดดเดี่ยว เศร้า หดหู่สิ้นหวังมากที่สุด ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมพบว่า ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์ทางด้านสังคมกับเพื่อนบ้านมากที่สุด ในขณะที่ผู้สูงอายุจะถูกเสียดสี ว่ากล่าวจากลูกหลานและครอบครัวอื่นมากที่สุดและในด้านสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมมองพบว่าส่วนราชการต่างๆ ให้การอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ในระดับปานกลาง เมื่อมองเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการภาครัฐให้กับผู้สูงอายุ พบว่าการจัดสวัสดิการของภาครัฐยังอยู่ในระดับที่น้อย โดยเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้าน พบว่า การจัดสวัสดิการ

เกี่ยวกับการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจะมีมากที่สุดสำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการจัดสวัสดิการไว้เป็นด้านๆ ประกอบด้วย ด้านร่างกาย ผู้สูงอายุ ส่วนมาก มีปัญหาทางด้านร่างกาย เช่น การปวดเมื่อยทางด้านร่างกาย เช่น ปวดเข่า ปวดข้อ ปวดกระดูก ดังนั้นแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม คือ การจัดการให้ที่การตรวจสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้านทุกเดือนด้านจิตใจ เนื่องจากพบว่าในเวลากลางวันผู้สูงอายุจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพราะลูกหลานไปทำงานกันหมดเพราะฉะนั้นควรจัดให้มีกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุได้ทำร่วมกัน เช่น การฟังธรรมะ สัจจะ ฟังขอ ฟังข่าว เป็นต้น ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีกิจกรรมทางสังคมน้อย การเดินทางไปไหนมาไหนไม่สะดวก การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมที่สุด คือ การสร้างเวทีให้ผู้สูงอายุได้พบปะกันบ่อยๆ และควรมีการอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุในกิจกรรมที่จัดขึ้นด้วย และด้านสิ่งแวดล้อม ผู้สูงอายุส่วนมากขาดสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม ทั้งในบ้าน นอกบ้าน ที่สาธารณะ ดังนั้น การจัดการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เช่น การการจัดทำราวจับในสถานที่ต่างๆ การทำทางเท้าสำหรับผู้สูงอายุ การจัดสถานที่ต่างๆ ให้มีความปลอดภัย เป็นต้น

2) ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.31$ S.D. = 0.69) และพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.61$ S.D. = 0.57) รองลงมา ได้แก่ ต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านสภาพจิตใจ ($\bar{X} = 4.42$ S.D. = 0.67) ต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ ($\bar{X} = 4.20$ S.D. = 0.71) และต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อม ($\bar{X} = 4.02$ S.D. = 0.80) ตามลำดับ

2.1) ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการสวัสดิการทั้ง 5 ด้าน ให้มีบริการรับส่งท่านเพื่อเดินทางไปพบแพทย์เมื่อยามจำเป็น ให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เพื่อให้บริการตรวจสุขภาพ ให้มีการจัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนภายในหมู่บ้าน ให้มีการเผยแพร่และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ให้มีการฝึกอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ และประชาชนทั่วไป

2.2) ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านจิตใจ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการสวัสดิการทั้ง 5 ด้าน ให้มีศูนย์รับฟัง และให้คำแนะนำเกี่ยวกับปัญหาด้านจิตใจ ให้มีบริการออกเยี่ยมที่บ้าน ให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับผู้สูงอายุ ให้มีการจัดทัศนศึกษาเพื่อเรียนรู้และท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ

2.3) ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการสวัสดิการทั้ง 5 ด้าน จัดให้มีตลาดนัด หรือตลาดขายสินค้าราคาถูกในชุมชนเพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปตลาด จัดตั้งกองทุนการออมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อใช้ในยามฉุกเฉินหรือจำเป็น จัดให้มีกองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุเพื่อช่วยเหลือเกี่ยวกับการจัดการศพและจัดพิธีศพ จัดให้มีแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำให้ผู้สูงอายุกู้ยืม มีการสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพ เช่น การทำบั้งไฟ เสื่อกก

2.4) ความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุทางด้านสภาพแวดล้อม พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความต้องการสวัสดิการทั้ง 5 ด้าน ให้มีการดูแลเรื่องที่พักอาศัยให้มีความมั่นคง ปลอดภัย จัดให้มีสถานที่พักผ่อนชรา จัดให้มีห้องน้ำที่เหมาะสม สำหรับผู้สูงอายุ เช่นการสร้างราวจับในห้องน้ำ ดูแลเรื่องถนนหนทางที่ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ จัดให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ รวมทั้งอุปกรณ์ไฟฟ้าในครัวเรือน

สอดคล้องกับ พรอนันต์ กิตติมั่นคง (2547, 109-110) ได้ทำการวิจัยเรื่องศึกษาความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษามีดังนี้ พบว่า 1. ความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านที่อยู่อาศัยที่มีความต้องการในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาตามภูมิลำเนาพบว่า เขตเทศบาลนคร ผู้สูงอายุมีความต้องการสวัสดิการสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความต้องการในระดับมาก 5 ด้าน ระดับปานกลาง 1 ด้าน ด้านที่มีความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย รองลงมา ได้แก่ ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนด้านที่มีความต้องการต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านที่อยู่อาศัย ส่วนเขตเมือง ผู้สูงอายุมีความต้องการสวัสดิการสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความต้องการในระดับมาก 5 ด้าน ระดับปานกลาง 1 ด้าน ด้านที่มีความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ด้านนันทนาการ รองลงมา ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ส่วนด้านที่มีความต้องการต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านที่อยู่อาศัย และเขตชนบท ผู้สูงอายุมีความต้องการสวัสดิการสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และมีความต้องการในระดับ มาก 5 ด้าน ระดับปานกลาง 1 ด้าน ด้านที่มีความต้องการมากที่สุด ได้แก่ ด้านการแก้ไขปัญหาความยากจนและด้อยโอกาส รองลงมา ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ส่วนด้านที่มีความต้องการต่ำที่สุด ได้แก่ ด้านที่อยู่อาศัย ปลอดภัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ การซ่อมบำรุงหรือการสร้างทางสาธารณะเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของผู้สูงอายุและประชาชนทั่วไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการวิจัยความต้องการจัดการสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอโพธารอง จังหวัดร้อยเอ็ดนำเสนอออกเป็น 2 ข้อดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ประเด็นปัญหาของผู้สูงอายุ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาใน 1 ด้าน คือ ทางด้านสภาพแวดล้อม และมีผู้สูงอายุมีปัญหาอยู่ในระดับกลาง คือ ปัญหาทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ควรมีการให้ความรู้เบื้องต้นแก่ผู้สูงอายุและคนในชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทันทั่วทั้งที่

1.2 ประเด็นความต้องการสวัสดิการของผู้สูงอายุ จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการต้องการสวัสดิการใน 2 ด้าน ความต้องการสวัสดิการผู้สูงอายุด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และมีผู้สูงอายุบางส่วนมีความต้องการสวัสดิการด้านเศรษฐกิจ ด้านสภาพแวดล้อม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจที่จะทำวิจัยในเรื่องนี้ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อการศึกษาในครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 ควรขยายพื้นที่และจำนวนประชากรในการศึกษาและกลุ่มเป้าหมายเพิ่มมากขึ้นหรือทำการวิจัยเชิงผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ

2.2 ควรมีการศึกษาแนวทางการจัดการสวัสดิการของผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ต่างกันเพื่อทำการเปรียบเทียบ

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2563). *ก้าวอย่างของประเทศไทย สู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบ*. สืบค้นจาก <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30476>

- บุญชม ศรีสะอาด. (2557). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พรอนันต์ กิตติมั่นคง. (2547). **การศึกษาความต้องการสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุในจังหวัดนครราชสีมา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาสังคมศาสตร์ เพื่อการพัฒนา. นครราชสีมา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
- รำพรรณ ศิริจันทร์. (2555). **คุณภาพชีวิตและการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุ ตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภ จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารองค์การภาครัฐและเอกชน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2564). **สังคม สูงอายุ แบบสมบูรณ์ คนไทยพร้อมแล้วหรือยัง**. สืบค้นจาก <https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/Aging-society-FB-30-04-21.aspx>
- สุทธินันท์ พรหมสุวรรณ. (2561). **การศึกษาความแตกต่างลักษณะส่วนบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังกับการได้รับการบริการที่มีต่อความพึงพอใจของผู้สูงอายุ**. วารสารบัณฑิตศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่. (2565). **ฐานข้อมูลผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่**. ร้อยเอ็ด: องค์การบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่.
- Krejcie, R.V., & D.W. Morgan. (1970). **Determining Sample Size for Research Activities**. Educational and Psychological Measurement. 30(3): 607–610.

หลักธรรมในการทำสามีจิกรรมของพระสงฆ์ในศตวรรษที่ 21 Principles of Buddhism in Samitikarma of Thai Buddhist Monks in the 21st Century

พระรุ่งตะวัน สิริวงโณ (แดงบุญเรือง)¹, พระมหาสากล สุภระเมธี²

Phra Rungtawan Siriwanno (Daengbunrueang)¹, Phramaha Sakol Supharamedhi²

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2}

Mahamakut Buddhith University, Roi Et Campus^{1,2}

Corresponding author, e-mail: rungthawan3102@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในการทำสามีจิกรรมของพระสงฆ์ไทย พบว่า การทำสามีจิกรรมถือเป็นอาจริยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ วัตรที่สัตถุวิहारิกหรืออันเตวาสิกพึงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์ครูบาอาจารย์เพื่อแสดงถึงความเคารพนอบน้อมแสดงถึงความกตัญญูทวาทะระหว่างลูกศิษย์กับอาจารย์ สภาพและบริบทการอบรมสั่งสอนตักเตือนและทำสามีจิกรรมการอบรมตามหลักจริยวัตรในคณะพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน พบว่า นอกจากจะยึดถือการอบรมสั่งสอนตักเตือนและการทำสามีจิกรรมตามพระธรรมวินัยด้วยหลักอาจริยวัตรแล้ว ยังปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคมซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เป็นทางการโดยคำสั่งสอนจากผู้ที่มิอำนาจเจ้าคณะผู้ปกครองจึงทำให้ขาดความสัมพันธ์ในฐานะอาจารย์และศิษย์ แนวทางการอบรมสั่งสอนตามหลักอาจริยวัตรของคณะสงฆ์ พบว่า อุปัชฌาย์และอาจารย์จะต้องประพฤติปฏิบัติตามคุณสมบัติของอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามและลูกศิษย์ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักความกตัญญูทวาทะที่มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและตอบแทนคุณท่านให้นานพอสมควรได้

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การทำสามีจิกรรม, พระสงฆ์ไทย

Abstract

This article aims to study principles of Buddhadhamma in doing in doing Samicikamma of Thai Monks, it was found that doing civil marriages is considered a virtuous practice in Theravada Buddhism, i.e. the observances that Satthi Viharika or Antevasik should perform to their preceptors and teachers to show respect and gratitude between disciples and teachers. Conditions and contexts of teaching, admonishing and practicing according to ethical principles in Thai monks at present, it was found that in addition to adhering to the training, admonishing and practicing according to the Dhamma Discipline with the principle of aristocratic conduct Still governing by the Sangha Act and the Sangha Sangha Act, which creates a formal relationship by teaching from the authority of the primate rulers, thereby causing the lack of relationship as teacher and disciple Guidelines for teaching and teaching according to the principles of virtue of the Sangha found that preceptors and teachers must

act according to the qualifications of preceptors to be good examples and disciples must act according to the principle of filial piety, that is, being grateful to benefactors. And repay you for a long time.

Keywords: Buddha Dharma, Samicikamma, Thai monks.

บทนำ

หลักคำสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่ปรากฏใน สังคาลกสูตร ใจความกล่าวถึง ทิศทั้ง 6 ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างเหมาะสม พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงแก่ สังคาลกมานพ ซึ่งกราบไหว้ทิศทั้ง 6 อย่างไรเหตุผล ให้กลับมาใช้ปัญญาอย่างพินิจพิจารณาอย่าง รอบคอบ และเข้าใจถึงความหมายของทิศทั้ง 6 เป็นการสันติสุขในสังคมมนุษย์ได้เป็นอย่างดีความเคารพ เป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานสำคัญของความเคารพ ได้แก่ ศีล และวินัยอันเป็นข้อวัตรปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคม และพึงศึกษาให้ครบ กระบวนการของการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2549: 156) หลักการทั้ง 3 ประการนี้ช่วยเสริมสร้างให้คนมีหลักครองใจและมีวินัยยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความเคารพในตัวเองและสิ่งต่างๆ โดยการมองเห็นและตระหนักถึงคุณค่าที่มีอยู่ในตัว บุคคลและสิ่งต่างๆ เหล่านั้นนอกจากนี้แล้วศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อและความเลื่อมใสก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดความเคารพ แต่ศรัทธาที่ดีต้องเป็นศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง อย่างแท้จริง ความเคารพ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้ มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของบุคคลและสิ่งต่างๆ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้องและ เหมาะสมด้วยความจริงใจช่วยให้สังคมมนุษย์มีความเคารพและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงจำเป็นที่ บุคคลในสังคมจะได้นำหลักธรรมข้อนี้ไปประยุกต์ใช้ในสังคมและชีวิตประจำวัน นักปราชญ์ได้กล่าวไว้ว่า ความเคารพนอบน้อมนั้นทำให้มีเสน่ห์ในตัว แม้มีใช้หลักธรรมที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา แต่ก็ได้รับความ ยกย่องว่าเป็นมงคลอันสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิตของทุกๆ คนที่มีจริยานี้ ดังพุทธพจน์ขององค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสว่า “คารโว จ นิวาโต จ เอตมมัม คมฺมุตตมัม” แปลความว่า ความเคารพ ความถ่อม ตนนี้เป็นมงคลอันสูงสุด (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร, 2539: 127)

การทำสามัคคีธรรมถือเป็นอภยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ วัตรที่สัทธินิหาริกหรือ อันตเวทสิกขิงกระทำต่อพระอุปัชฌาย์ครูบาอาจารย์เพื่อแสดงถึงความเคารพนอบน้อมแสดงถึงความ กตัญญูต่อบุคคลที่ระหว่างลูกศิษย์กับอาจารย์ สภาพและบริบทการอบรมสั่งสอนตักเตือนและทำสามัคคีธรรม การอบรมตามหลักจริยวัตรในคณะพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันพบว่า นอกจากจะยึดถือการอบรมสั่งสอน ตักเตือนและการทำสามัคคีธรรมตามพระธรรมวินัยด้วยหลักอภยวัตรแล้ว ยังปกครองตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายมหาเถรสมาคมซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เป็นทางการโดยการ สั่งสอนจากผู้ที่มีอำนาจเจ้าคณะผู้ปกครองจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ในฐานะอาจารย์และศิษย์ แนวทางการอบรมสั่งสอนตามหลักอภยวัตรของคณะสงฆ์ พบว่า อุปัชฌาย์และอาจารย์จะต้องประพฤติ ปฏิบัติตามคุณสมบัติของอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามและลูกศิษย์ก็จะต้องประพฤติ ปฏิบัติตามหลักความกตัญญูต่อบุคคล คือ มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและตอบแทนคุณท่านให้นาน พอสมควรได้ สมดังคำกล่าวที่ว่า ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน มีครูไว้เตือน มีเพื่อนไว้ติง มีอาจารย์ไว้อิง ยิ่งเจริญ พึ่งพิงต้นไม้อายุย่อมได้ร่มเงาที่ร่มเย็น

พระพุทธศาสนามีแนวทางแก้ไขปัญหาทุกปัญหามีแนวทางที่ทันสมัยใหม่เสมออยู่ตลอดอยู่ที่ว่า ถ้าต้องการแก้ไขปัญหาให้ถูกต้องและได้ผลต้องแก้ที่ต้นเหตุจึงจะได้ประโยชน์ สามารถละลายจนสลาย ปัญหา คือ ความทุกข์ลงได้ หากแก้ไม่ถูกที่และเวลาย่อมไม่ได้ผลทั้งเสียเวลา เสียทรัพย์ และยังทำให้ ปัญหาขยายตัวออกไม่รู้จบสิ้น เหตุแห่งปัญหาทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้ง ความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทะเลาะวิวาทกันและการเมือง เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากบุคคลในชาติบ้านเมืองของเราละเลย ไม่มีความเคารพซึ่งกันและกันเป็นเบื้องต้น พร้อมทั้งละเลยไม่ปฏิบัติธรรม คือ ไม่ทำหน้าที่ของตนให้ ถูกต้องตามหลักการธรรม จึงพากันได้รับผลพวงดังที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ คือ ไม่สมสมัย สังคมไทยมี ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า การที่ คนไทยมีความเคารพมีความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพราะอิทธิพลของ พระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมคำสอนที่ยึดปฏิบัติกันแล้วเห็นผลพระพุทธศาสนาจึงถือว่ามืบทบาทสำคัญ อย่างยิ่งในการหล่อหลอมรวมจิตใจของคนไทย จะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตคนไทยในอดีตต่างก็อยู่อาศัยด้วยกัน อย่างมีความสุข บิดามารดากับบุตรต่างมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน บุตรธิดาเป็นคนที่ว่าง่ายสอนง่ายและมี ความเคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดาและเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์เป็นอย่างดี เมื่อ ยุคสมัยเปลี่ยนไปซึ่งปัจจุบันที่เราเรียกกันว่า ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมอย่างมากและมีผลกระทบต่อสถาบันต่างๆ กล่าวคือจากอดีตกาลสถาบันครอบครัวนั้นเคยอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุขก็มากลายเป็นสถาบันที่ขาดความอบอุ่นลูกไม่เคารพเชื่อฟังบิดามารดา จากสังคมที่ เคยอยู่ด้วยกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็กลายมาเป็นสังคมที่อยู่ด้วยกันอย่างหวาดระแวง ไม่มีความไว้วางใจ กันและกัน เป็นต้นแสดงให้เห็นว่า สังคมนั้นขาดหลักธรรมในการดำรงชีวิตที่จะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่างๆ นาๆ ตามมา เช่น ผู้น้อยไม่เคารพผู้ใหญ่ ต่างฝ่ายก็ต่างมีทิฐิ ใต้อารมณ์ ไม่เคารพกันและเกิดความแตกแยกในที่สุด ศิลธรรมไม่นำพา โลกก็บรรลัย ทุกๆ ที่ก็จะมมีแต่ความ เดือดร้อน

ประวัติความรู้เรื่องสามัคคีธรรม

1. ความหมายของสามัคคีธรรม

การทำสามัคคีธรรม หมายถึง กระทำความชอบต่อกันเพื่อความสมัคสมานสามัคคีกันอยู่ ร่วมกันโดยสงบสุขการทำความชอบนี้เรียกว่า สามัคคีธรรม หมายถึงการขอขมาโทษกันให้อภัยกันทุก โอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกันหรือไม่ก็ตามเมื่อถึงโอกาสที่ควรทำสามัคคีธรรมกันแล้ว ทุกรูปไม่ ควรละโอกาสเสีย จึงจะได้ชื่อว่า เป็นพระภิกษุสามเณร ที่ดีเป็นศาสนทายาทธรรมที่ประพฤติปฏิบัติชอบ ตามาระบอบของพระธรรมวินัยสำหรับโอกาสที่ควรทำสามัคคีธรรมนั้น

2. ความสำคัญของสามัคคีธรรม

สังคมพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาแม้ว่า พระพุทธศาสนาในฝ่ายเถรวาทจะไม่มีภิกษุณีเหลืออยู่ก็ตาม แต่ยังมีภิกษุอุบาสกและอุบาสิกาเป็นหลักใน สังคมชาวพุทธต่อไป อาจแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ ระหว่าง บรรพชิตและ คฤหัสถ์นั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันมาโดยตลอดทั้งนี้เพราะอาศัยหลักธรรมพระสัมมา สัมพุทธเจ้าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นไปในแนวทางเดียวกันนั่นเอง ในวงพุทธบริษัทเป็นที่ทราบกันดี ว่าคฤหัสถ์กราบไหว้เคารพพระภิกษุสงฆ์ ส่วนพระภิกษุสงฆ์ ก็แสดงความเคารพกันตามลำดับความแก่ อ่อนโดยพรรษา หรือตามลำดับอายุสมาชิกภาพในหมู่สงฆ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549: 437)

ฝ่ายคฤหัสถ์นั้น ให้เคารพกันโดยชาติวุฒิ (เจริญโดยกำเนิด) วัยวุฒิ (ผู้เจริญโดยวัย) ถือเอาการบวชก่อนบวชหลังเป็นหลัก ภิกษุที่บวชภายหลังแม้จะเจริญโดยชาติวุฒิ วัยวุฒิ หรือคุณวุฒิก็ตาม จะต้องเคารพภิกษุผู้บวชก่อนเสมอ เป็นธรรมเนียมที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน

สาเหตุที่พระพุทธองค์ทรงให้มีการแสดงความเคารพซึ่งกันและกันตามลำดับพรรษา เช่น การกราบไหว้ ลุกรับ ทำอัญชลีกรรม สามิจักรกรรม ให้แบ่งอาสนะอันเลิศ ภัตตราหารอันเลิศตามลำดับพรรษา เพราะมีกรณีตัวอย่างเกิดขึ้น ดังปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 เรื่องอัคคาสนาที่อนุชานนว่าด้วยทรงอนุญาตอาสนะเลิศ เป็นต้น โดยมีเรื่อง สรุปย่อ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการกราบไหว้ การลุกรับ อัญชลีกรรม สามิจักรกรรมอาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ ปิณฑบาตอันเลิศตามลำดับพรรษา อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงกีดกันเสนาสนะ ของสงฆ์ตามลำดับพรรษา (ขุ.ชา. 27/37/16)

พระพุทธศาสนามีแนวทางแก้ไขปัญหายูวว่าถ้าต้องการแก้ไขปัญหาก็ให้ถูกจุดและได้ผลต้องแก้ที่ต้นเหตุจึงจะได้ประโยชน์ สามารถสลายปัญหา คือ ความทุกข์ลงได้ หากแก้ไม่ถูกที่และเวลาย่อมไม่ได้ผลทั้งเสียเวลา เสียทรัพย์ และยังทำให้ปัญหายายตัวออกไม่รู้จบสิ้น เหตุแห่งปัญหาทั้งมวลไม่ว่าจะปัญหาความขัดแย้ง ความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทะเลาะวิวาทกันและการเมือง เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากบุคคลในชาติบ้านเมืองของเราละเลย ไม่มีความเคารพซึ่งกันและกันเป็นเบื้องต้น พร้อมทั้งละเลยไม่ปฏิบัติธรรม คือ ไม่ทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องตามหลักการธรรม จึงพากันได้รับผลพวงดังที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ สังคมไทยมีศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าการที่คนไทยมีความเคารพมีความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเพราะอิทธิพลของพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมคำสอนที่ยึดปฏิบัติกันแล้วเห็นผลพระพุทธศาสนาจึงถือว่ามืบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมรวมจิตใจของคนไทย จะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตคนไทยในอดีตต่างก็อยู่อาศัยด้วยกันอย่างมีความสุข บิดามารดากับบุตรต่างมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน บุตรธิดาเป็นคนที่ยกง่ายสอนง่ายและมีความเคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดาและเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์เป็นอย่างดี เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปซึ่งปัจจุบันที่เราเรียกกันว่า ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมากและมีผลกระทบต่อสถาบันต่างๆ กล่าวคือจากอดีตกาลสถาบันครอบครัวนั้นเคยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขก็มากลายเป็นสถาบันที่ขาดความอบอุ่นลูกไม่เคารพเชื่อฟังบิดามารดา จากสังคมที่เคยอยู่ด้วยกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็กลายมาเป็นสังคมที่อยู่ด้วยกันอย่างหวาดระแวง ไม่มีความไว้วางใจกันและกัน เป็นต้นแสดงให้เห็นว่า สังคมนั้นขาดหลักธรรมในการดำรงชีวิตที่จะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ผู้น้อยไม่เคารพผู้ใหญ่ต่างฝ่ายก็ต่างมีทิฐิ ตื้อรั้น ไม่เคารพกันและเกิดความแตกแยกในที่สุด สามิจักรกรรม (คำนาม) การแสดงความเคารพตามธรรมเนียมของพระ-เณร ในระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ เช่น ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธีวาทริก ระหว่างอาจารย์กับอันเตวาลิก หรือระหว่างผู้แก่พรรษากับผู้อ่อนพรรษากว่า

สามิจักรกรรม คือ การแสดงความเคารพที่ผู้น้อยจะพึงกระทำต่อผู้ใหญ่ เช่น การลุกรับ การกราบไหว้ ในโอกาสต่างๆ เมื่อพบท่าน เมื่อต้อนรับท่าน หรือเมื่อจะขอโอกาสกระทำการกิจต่างๆ เมื่อท่านอยู่ในที่นั้น เช่น

1. พระผู้น้อยจะแสดงธรรมในที่ซึ่งมีพระผู้ใหญ่อยู่ด้วยในเวลานั้นจึงสมควรกระทำ สามิจักรกรรมต่อท่านก่อนด้วยการกราบไหว้และขออนุญาต เป็นต้น

2. พระผู้น้อยแต่มีสมณศักดิ์สูงกว่าเมื่อจะขึ้นสู่อาสนะในงานซึ่งต้องนั่งตามลำดับสมณศักดิ์ก็ทำสามิจักรกรรมต่อพระผู้ใหญ่ที่สมณศักดิ์ต่ำกว่าก่อนด้วยการไหว้และขออนุญาต เป็นต้น สามิจักรกรรมมิได้

จำกัดเฉพาะในหมู่พระภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้แต่ชาวบ้านก็สามารถทำ สามัคคีกรรมต่อกันและกันได้ โดยยึดหลักเดียวกัน “ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยธรรม ควรทำสามัคคีกรรมด้วยหัวใจ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2549: 246)

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) (2539: 397)) ได้กล่าวถึงความเคารพไว้ว่าเป็นสมบัติ จูงใจให้ปรารถนาความดีของบุคคลและวัตถุอื่น ที่ควรเทิดทูนยกย่องและเชิดชู และเป็นอบายกำจัดกิเลส 4 อย่างออกจากใจ คือ 1) มักษะ สบหลຸ່ນบุญคุณท่าน เป็นกิเลสตัวชักนำให้เป็นคนอกตัญญูลบหลຸ່ນบุญคุณผู้มีพระคุณของผู้มีคุณแก่ตน นิสสัยจึงให้ยำเกรง รั้งบุญคุณของผู้มีพระคุณ ยกท่านขึ้นไว้ในตำแหน่งสูง 2) ปลาสะ ยกตนเทียมท่าน เป็นกิเลสหลงตนให้หลงผิดว่าตนดีเสมอเขา เกิดการอหิงสาไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ควรไม่ควรนิสสัยเคารพจะช่วยเหลือระวังให้มีความเจียมตัว ไม่อาจเอื้อนในที่ต่ำสูง 3) ถัมภะ คือดื้อแข็ง กระด้าง เป็นกิเลสค้ำคั่งให้เป็นคนหัวดื้อ ถิ่นร้นดันทุรัง นิสสัยเคารพจะช่วยปราบความอ่อนลงมาถือคิดว่า ไม่อ่อนบ่อ่อนหัก 4) อติมานะ ดูถูกดูหมิ่นท่าน เป็นกิเลสยั่วให้หมิ่นประมาทหรือสบประมาทผู้อื่น เห็นคนอื่นเลวกว่าตนไปหมด จนกลายเป็นคนหยิ่งจองหองควรแสดงความให้เกียรติกันตามที่เหมาะสม

คุณค่าของสามัคคีกรรม

หลักคำสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่ปรากฏใน สังคาลกสูตร ใจความ กล่าวถึงทิศทั้ง 6 ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างเหมาะสม พระพุทธองค์ได้ตรัส แสดงแก่สังคาลกมานพ ซึ่งกราบไหว้ทิศทั้ง 6 อย่างไรเหตุผล ให้กลับมาใช้ปัญญาอย่างพินิจพิจารณาอย่าง รอบคอบ และเข้าใจถึงความหมายของทิศทั้ง 6 (ที.ปา. 11/198-204/202-206) เป็นการสันติสุขในสังคม มนุษย์ได้เป็นอย่างดีความเคารพเป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐาน สำคัญของความเคารพ ได้แก่ ศีลและวินัยอันเป็นข้อวัตรปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนใน สังคม และพึงศึกษาให้ครบกระบวนการของการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญาหลักการทั้ง 3 ประการนี้ช่วยเสริมสร้างให้คนมีหลักครองใจและมีวินัยยิ่งขึ้นส่งผลให้เกิด ความเคารพในตัวบุคคลและสิ่งต่างๆ โดยการมองเห็นและตระหนักถึงคุณค่าที่มีอยู่ในตัวบุคคลและ สิ่งต่างๆ เหล่านั้นนอกจากนี้แล้วศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อและความเลื่อมใสเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดความ เคารพ แต่ศรัทธาที่ดีต้องเป็นศรัทธาที่มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้องอย่างแท้จริง ความเคารพ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่สอนให้มองเห็นคุณค่าความดี และความสำคัญของบุคคลและสิ่งต่างๆ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้องและเหมาะสมด้วย ความจริงใจ ช่วยให้สังคมมนุษย์มีความเคารพและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงจำเป็นที่บุคคลในสังคมจะ ได้นำหลักธรรมข้อนี้ไปประยุกต์ใช้ในสังคมและชีวิตประจำวัน ความเคารพ แม้มิใช่หลักธรรมที่สูงสุด ในพระพุทธศาสนา แต่ก็ได้รับความยกย่องว่าเป็นมงคลอันสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิตของทุกคน

ดังพุทธพจน์ว่า “คารโว จ นิวาโต จ เอตมมัลลุตตม” แปลความว่า ความเคารพ ความถ่อมตน นี้เป็นมงคลอันสูงสุด

การเคารพ

1) การเคารพในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้แก่ การร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญ พระบารมี เคารพในหลักการปฏิบัติของศาสนาที่ตนนับถือและไม่ลบหล่ຸศาสนาอื่น

2) เคารพซึ่งกันและกันทางกาย เช่น การแสดงความเคารพแก่บุคคลซึ่งอาวุโสกว่า การให้เกียรติผู้อื่น

3) เคารพทางวาจา เช่น การพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้คำพูดให้เหมาะสมกับฐานะของบุคคลพูดจาสุภาพ ไม่ก้าวร้าว ไม่ส่อเสียด

4) เคารพในสิทธิของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นทั้งทางกายและวาจา

5) เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน

6) เคารพในกฎระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎหมายของบ้านเมือง

สามัคคีธรรม

1) ร่วมมือกันทำงาน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น

2) รับผิดชอบต่อหน้าที่ ทั้งส่วนตนและส่วนรวม

3) รักหมู่คณะ และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

4) รักษาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มและสังคม

5) เสียสละความสุขส่วนตนหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ

6) หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง รู้จักอดทนอดกลั้น รู้รักสามัคคี

ปัญญาธรรม

1) การไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่

2) การปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมากและรับฟังเสียงส่วนน้อย

3) ใช้เหตุผล ในการตัดสินใจปัญหาทั้งปวง

4) ใช้สติปัญญาในการไตร่ตรองวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ

5) วิเคราะห์และประมวลข่าวสารข้อมูลด้วยความรอบคอบ

6) พิจารณาเหตุผลด้วยใจเป็นธรรม ไม่ลำเอียง ไม่หลงผิด มีใจเป็นกลาง ปราศจากอคติ หากท่านดำเนินชีวิตด้วยพฤติกรรมดังกล่าวนี้ท่าน ก็คือผู้มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั่นเอง

การปฏิบัติธรรมเป็นการเอาธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวัน จนทำให้ชีวิตมีการอยู่ด้วยธรรม คือ รู้ความสงบภายในจิตใจ เป็นกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า วิปัสสนา การปฏิบัติธรรมมีความสำคัญในด้านการพัฒนาตน เพราะทำให้ตนมีความเจริญในธรรม ตามลำดับพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภavana และมีความสำคัญด้านการดับทุกข์ เมื่อมีการพัฒนากาย ศีล จิตใจ และปัญญาแล้ว ก็จะช่วยให้มีศักยภาพก้าวข้ามทุกข์ประจำสังขาร คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และทุกข์รบกวน คือ ความยึดมั่นถือมั่นในขันธ 5 เป็นต้น ส่วนสติปัฏฐาน 4 คือ หลักการปฏิบัติธรรม ได้แก่ (1) กายานุปัสสนา (2) เวทนานุปัสสนา (3) จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา และมีองค์ธรรม 3 ประการ คือ อาตาปี มีความเพียรเพิกกิเลส สัมปชาโน มีความรู้สึกตัว และสติมา มีความระลึกได้ จนรู้เห็น สามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้อย่างชัดเจน มีความรู้ความเข้าใจสภาวะนั้นตามความเป็นจริง และกำจัดทุกข์ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นการเข้าถึงสุขที่ยั่งยืน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีลแก่ชาวปาณุลคามใน มหาปริณิพพานสูตร ว่ามี 5 ประการ คือ

1. ย่อมได้โภคทรัพย์สมบัติมากมาย

2. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมจรจรายไป

3. มีความมองอาจเมื่อไปสู่ชุมชนใดๆ

4. ไม่เป็นผู้หลงตาย (ไม่ตายอย่างไร้สติ)

5. เมื่อแตกกายทำลายขันธย่อมมีสุคติเป็นที่ไป

1. ย่อมได้โทษทรัพย์สมบัติมากมาย หมายความว่า ศิล ย่อมทำให้ผู้รักษาได้โทษทรัพย์ประการหนึ่ง และใช้ได้อย่างเต็มที่อีกประการหนึ่ง ศิลทำให้เกิดโทษทรัพย์ได้อย่างไร เราจะสังเกตเห็นได้โดยทั่วไปจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐบาล และเอกชน ล้วนต้องการบุคลากรที่มีคุณธรรมทั้งสิ้น ดังนั้นในการสมัครเข้าทำงานหรือแต่งตั้งบุคลากร ประจำตำแหน่งต่างๆ ผู้มีศีลสมบูรณ์ย่อมได้รับการพิจารณาก่อน เพราะเหตุแห่งศีลในตัวเอง ทำให้เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือไว้วางใจ อันเนื่องมาจากความประพฤติ และการแสดงออกอันดีงาม สม่าเสมอ จนเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้พบเห็นหรือผู้ร่วมงาน บิดามารดาที่มีโทษทรัพย์สมบัติ เมื่อถึงคราวที่จะมอบทรัพย์ให้แก่บุตรหลาน ย่อมต้องพิจารณา เลือกรส ผู้ที่ประพฤติตัวดี มีศีล มีธรรม เพื่อความมั่นใจว่าผู้นั้นจะสามารถรักษาทรัพย์สมบัติที่มอบให้ได้ และสามารถใช้จ่ายทรัพย์นั้นไปเพื่อทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะถ้าบิดามารดาเป็นชาวพุทธ ย่อมปรารถนาให้บุตรหลานนำทรัพย์นั้นไปสร้างบุญกุศล เพื่ออุทิศบุญกุศลนั้นแก่ตนในโลกหน้า ศิลทำให้ใช้ทรัพย์ได้เต็มที่ คืออย่างไรทรัพย์ที่เราได้มาด้วยความสุจริต ย่อมก่อให้เกิดความไม่สบายใจ ทุกครั้งที่ได้ใช้ หรือเมื่อได้นึกถึงคนโบราณมักกล่าวว่า สิ่งของที่ได้มาโดยไม่ชอบธรรมเปรียบเสมือนมีผีสิง ทั้งนี้เพราะเจ้าของจะหวาดผวาทูครั้งที่ได้เห็นทรัพย์สินที่ตนได้มาโดยสุจริต ส่วนผู้ที่ได้ทรัพย์มาด้วยความสุจริต ย่อมภาคภูมิใจในทรัพย์ที่ตนหามาได้ เมื่อจะใช้ทรัพย์ ย่อมใช้โดยปราศจากความหวาดระแวง

2. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมขจรขยายไป หมายความว่า บุคคลรอบข้างย่อมเห็นความประพฤติอันดีงามของคนมีศีล คนมีศีลจึงเป็นที่รัก ที่พอใจของบุคคลรอบข้าง เขาเหล่านั้นกล่าวถึง ย่อมกล่าวแต่สิ่งดีงาม และความประทับใจที่ได้รับ ความดีนี้เองย่อมเป็นที่แพร่หลายออกไป ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “กลิ่นกุหลาบและกลิ่นจันทร์ ยังหอมน้อยกว่า กลิ่นหอมของผู้มีศีล ซึ่งหอมฟุ้งจรไกล ถึงปวงเทพไทเทวา และมนุษย์ทั้งหลาย” (อมตธรรมประเทศไทย, 2565: 43)

3. มีความองอาจเมื่อไปสู่ชุมชนใดๆ หมายความว่า ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ มีความภาคภูมิใจในความดีของตน มีใจเป็นปกติ ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครรู้กรรมชั่วของตน เพราะรักษาศีลมาเป็นอย่างดี คนมีศีลใครๆ ก็ชอบจะเข้าไปสู่ที่ชุมชนใดก็ตาม ย่อมมีความองอาจหาญเข้าไป

4. ไม่เป็นผู้หลงตาย หมายความว่า คนมีศีลย่อมมีสติสมบูรณ์ อันเนื่องมาจากการได้ฝึกสติอยู่เสมอๆ เพราะเมื่อจะกระทำสิ่งใดก็ตาม ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ผิดศีล ครั้นเมื่อถึงคราวที่หมดบุญหมดอายุขัย ก่อนที่จะลาจากโลกนี้ไป ย่อมมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เพราะได้ฝึกมาอย่างดีแล้ว ทั้งยังเห็นการกระทำอัน ดีงามจากการรักษาศีลของตน ย่อมปลื้มปิติใจ

5. เมื่อแตกกายทำลายขันธ ย่อมมีสุคติเป็นที่ไป หมายความว่า เมื่อถึงคราวที่ต้องลาจากโลกนี้ไป หลับตาลงครั้งใดก็จะเห็นคตินิมิต (ภาพที่เป็นเครื่องหมายของภพภูมิที่จะต้องไปเกิดใหม่) และกรรมที่ดีงามของตน ทำให้จิตผ่องใส ย่อมไปสู่โลกหน้าในภพภูมิอันเป็นสุข คือ สุคติภูมิ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน สลวามังสาคก ว่า “ศีลของตนที่บริสุทธิ์ดีแล้ว ย่อมนำความสุขในภพหน้ามาให้ได้” พื้นฐานที่สำคัญของมารยาท ซึ่งถือเป็นลักษณะของผู้เจริญหรือผู้ดีไทย คือ

1) ความสุภาพอ่อนน้อม คือ คนที่มีจิตใจสูงและเชื่อมั่นในตนเอง คนต้องมีอะไรในตัวแล้วจึงจะมีความสุภาพอ่อนน้อมความสุภาพอ่อนน้อมไม่ได้เกิดจากความกลัวเกรงแต่เป็นความกล้า

2) ความสำรวม คือ การมีสติไม่พูดไม่ทำอะไรที่เกินควรรู้จักการปฏิบัติที่พอเหมาะพองามคิดดีแล้วจึงค่อย (สมศรี สุขมลันท์, 2535: 315)

จะเห็นว่าพื้นฐานทั้ง 2 ประการนี้ถือเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้คนมีลักษณะดูเรียบร้อย จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีความสุภาพอ่อนน้อม และมีความสำรวมระมัดระวังอยู่ตลอดเวลาจะเป็นการแสดงออกด้านกาย วาจา และใจด้วยความจริงใจไม่มีเสแสร้งหรือแกล้งทำอันจะส่งผลให้เป็นผู้รู้จัก

ความเคารพ ได้แก่ การเคารพตนเองและเคารพคนอื่น มารยาทที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา โดยตรงเป็นส่วนมาก เช่น การกราบ การไหว้ เป็นต้น จึงเรียกว่า มารยาทไทย หรือมารยาทแบบไทยๆ และการมีมารยาทนี้ ยังจะเป็นเครื่องวัดคุณธรรมของคนอีกด้วย ดังโคลงโลกนิติที่ว่า ก้านบัวบอกลึกตื้น ชลธาร มารยาทส่อสันดานชาติเชื้อ โฉดฉลาดเพราะคำขาน ควรทราบ หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรื้อ บอกร้าย แสลงดิน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545: 315)

ในหนังสือสมบัติของผู้ดีที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการใช้เป็นหนังสือเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป ได้อธิบายความเคารพได้ ดังนี้

1. ผู้ดี ย่อมมีสัมมาคารวะ

ข้อนี้หมายความว่า กิริยาท่าทางที่แสดงออกของบุคคลที่เป็นผู้ดีนั้น ย่อมแสดงออกแต่ในทางสุภาพเรียบร้อยน่าดูน่าชมเท่านั้น กิริยาอาการนั้นก็เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง โบราณท่านกล่าวไว้ว่า กิริยา ส่อชาติ มารยาทส่อสกุล เพราะฉะนั้น การแสดงกิริยาอาการที่สุภาพอ่อนโยนงดงาม จึงเป็นการสมควรที่ทุกคนควรกระทำอย่างยิ่ง

กายกิริยา คือ ความเป็นผู้ที่มีสัมมาคารวะทางกาย

1. ยอมนั่งในกิริยาอันสุภาพเฉพาะหน้าผู้ใหญ่
2. ย่อมไม่ขึ้นหน้าผ่านผู้ใหญ่
3. ย่อมไม่หันหลังให้ผู้ใหญ่
4. ย่อมแหวกที่หรือให้ที่นั่งอันสมควรแก่ผู้ใหญ่หรือผู้หญิง
5. ย่อมไม่ทัดหรือคาบบุหรี่ คาบกลิ้ง และสูบให้ควันไปรมผู้อื่น
6. ย่อมเปิดหมวกเมื่อเข้าบ้านผู้อื่น
7. ย่อมเปิดในที่เคารพ เช่น โบสถ์ วิหาร ไม่ว่าแห่งศาสนาใด
8. ผู้ชายย่อมเคารพผู้หญิงก่อน
9. ผู้ล่าย่อมเป็นผู้เคารพก่อน
10. ผู้เห็นก่อนโดยมากย่อมเคารพก่อน
11. ผู้น้อยย่อมเคารพผู้ใหญ่ก่อน
12. แม้ผู้ใดเคารพตนก่อนจะต้องตอบเขาทุกคำ ไม่เฉยเสีย

วจีกิริยา คือ ความเป็นผู้ที่มีสัมมาคารวะทางวาจา

1. ย่อมไม่พูดจาล้อเลียนหลอกลวงผู้ใหญ่
2. ย่อมไม่กล่าวร้ายถึงญาติมิตรที่รักใคร่นับถือของผู้ฟังแก่ผู้ฟัง
3. ย่อมไม่กล่าววาจาอันติเตียนสิ่งเคารพหรือที่เคารพของผู้อื่นแก่ตัวเขา
4. เมื่อจะขอทำล่วงเกินแก่ผู้อื่น ย่อมต้องขออนุญาตเขาก่อน
5. เมื่อตนทำพลาดพลั้งสิ่งใดแก่บุคคลใด ควรอวากาขอโทษเสมอ
6. เมื่อผู้ใดแสดงคุณต่อตนอย่างไรควรอวากาขอขอบคุณเขาเสมอ

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 3-4)

มนอกิริยา คือ ความเป็นผู้ที่มีสัมมาคารวะทางใจ

1. ย่อมเคารพยำเกรงบิดา มารดา และครูบาอาจารย์
2. ยอมนับถือนอบน้อมต่อผู้ใหญ่
3. ย่อมมีความอ่อนหวานแก่ผู้น้อย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 25-27)

จะเห็นได้ว่ามารยาทที่ดีงามนั้น เป็นเรื่องที่ทุกคนควรใส่ใจเป็นอย่างยิ่งเพราะการจะดูว่าคนนี้เรียบร้อย คนนั้นไม่ เรียบร้อยก็จะสังเกตได้จาก กิริยามารยาทนี้แหละเป็นเบื้องต้น ดังคำสุภาษิตไทยที่ว่า กิริยาส่อซัด มารยาทส่อสกุล และที่สำคัญ คือ การมีมารยาทที่ดีงามย่อมสร้างความประทับใจแก่บุคคลที่พบเห็นได้

ประโยชน์ของความเคารพ ดังนี้

1. ทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่าเกรงใจ
2. ทำให้หน้าตาผิวพรรณผ่องใสไม่มีแวรใดๆ กับผู้อื่น
3. ทำให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักศึกษารุ่นน้องและบุคคลทั่วไป
4. ทำให้มีคุณค่าในตัว สามารถทำให้ผู้อื่นสนับสนุนให้เจริญก้าวหน้า
5. ทำให้เกิดในตระกูลสูงในทุกภพทุกชาติ

6. ทำให้บรรลุนิยามระดับสูงจะเห็นได้ว่าในสังคมมนุษย์เรานั้นคนที่แข่งกระด้างขาดสมาธิการจะเป็นคนอภัพไม่มีใครสนใจ ส่วนคนที่มีความเคารพ จะเป็นคนที่มีความดี เป็นคนน่ารักน่าเอ็นดู ใครเห็นใครก็รักถือเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลทั่วไปควรแก่การยกย่องสรรเสริญอย่างยิ่งผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิตพึงปฏิบัติตามหลักการเคารพ

การทำสามัคคีธรรมของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

1. การเตรียมความพร้อม

การขอขมาโทษกันให้อภัยกันทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกันหรือไม่ก็ตามเมื่อถึงโอกาสที่ควรทำสามัคคีธรรมกันแล้ว ทุกรูปไม่ควรละโอกาสเสีย จึงจะได้ชื่อว่าเป็นพระภิกษุ-สามเณรที่ดีเป็นศาสนทายาทธรรมที่ประพฤติปฏิบัติชอบตามระบอบของพระธรรมวินัย สำหรับโอกาสที่ควรทำสามัคคีธรรมนั้น ในวันเข้าพรรษา ทั้งพระภิกษุ-สามเณรที่อยู่ร่วมวัดเดียวกันควรทำสามัคคีธรรมต่อกันเรียงลำดับตั้งแต่ผู้ที่อาวุโสมากที่สุดถึงสามเณรรูปสุดท้ายภายในวัดไม่ควรยกเว้น เพื่อความสมัครสมานสามัคคี ในระยะเข้าพรรษากาล เริ่มตั้งแต่วันเข้าพรรษาและหลังเข้าพรรษาระยะเวลาประมาณ 7 วัน ควรทำสามัคคีธรรมต่อกันที่ตนเคารพนับถือ ซึ่งอยู่ต่างวัด ในโอกาสจะจากกันไปอยู่วัดอื่นหรือถิ่นอื่นนิยมทำต่อกันผู้อาวุโสกว่าตนในวัดและต่อกันที่เคารพนับถือทั่วไป (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พม. ธรรมโร), 2539: 397)

2. การจัดลำดับและขั้นตอน วิธีการในการทำสามัคคีธรรม

- 1) ผู้รับขมาโทษนั่งพับเพียบหันหน้ามาทางผู้ขอขมาเมื่อผู้ขอขมากราบก็ให้เริ่มประนมมือรับ
- 2) ผู้ขอขมาคุกเข่ากราบพร้อมกัน 3 ครั้ง เฉพาะรูปที่เป็นพระสังฆเถระและเจ้าอาวาส
- 3) กราบแล้วยกพานเครื่องสักการะขึ้นประครองแก่อน้อมกายลงเล็กน้อย กล่าวคำขอขมาตามแบบของวัดนั้นพร้อมกัน
- 4) เมื่อผู้รับขมาคำกล่าวคำอภัยโทษตามแบบ ผู้ขอทั้งหมดรับคำให้อภัยตามแบบพร้อมกันด้วยอาการยกพานเครื่องสักการะขึ้นในท่าจบนิมิตน้อย (เฉพาะที่ทำต่อพระสังฆเถระ) หรือเจ้าอาวาสวางพานเครื่องสักการะลงตรงหน้าแล้วกราบลงอีก 3 ครั้ง ในบางแห่งท่านปฏิบัติกันดังนี้
5. เสร็จจากรูปหนึ่งแล้วทำกับอีกรูปหนึ่งโดยวิธีการดังกล่าวต่อเนื่องกันไปจนถึงสามเณรรูปสุดท้ายเป็นอันเสร็จพิธีสามัคคีธรรมในโรงอุโบสถระเบียบที่พึงปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ผู้รับขมาโทษ นั่งพับเพียบหันหน้ามาทางผู้ขอขมาเมื่อผู้ขอขมากราบพึงประนมมือรับ
- 2) ผู้ขอขมาโทษนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน 3 ครั้ง เฉพาะรูปที่เป็นพระสังฆเถระและเจ้าอาวาส

3) กราบแล้ว ยกพานเครื่องสักการะขึ้นประครองแต่อกน้อมกายลงเล็กน้อย กล่าวคำขอมาตามแบบของวัดนั้นพร้อมกัน (ตามแบบที่ 1 หรือ ที่ 2 ซึ่งมีอยู่ข้างหน้า)

4) เมื่อผู้รับขอมากล่าวคำอภัยโทษตามแบบพร้อมกันด้วยอาการยกพานเครื่องสักการะขึ้นในท่าจบนิมิตน้อย (เฉพาะที่ทำต่อพระสังฆเถระหรือเจ้าอาวาส วางพานเครื่องสักการะลงตรงหน้าแล้วกราบอีก 3 ครั้ง ในบางแห่งท่านปฏิบัติกันดังนี้)

5) เสร็จจากรูปหนึ่งแล้วทำกับอีกรูปหนึ่ง โดยวิธีดังกล่าว ต่อเนื่องไปจนถึงสามเณรรูปสุดท้ายเป็นอันเสร็จพิธีสามัคคีธรรมในโรงอุโบสถวันนี้

ในระยะเข้าพรรษา เริ่มแต่วันเข้าพรรษาและหลังวันเข้าพรรษา ระยะเวลาประมาณ 7 วัน ควรทำสามัคคีธรรมต่อท่านที่เคารพนับถือ ซึ่งอยู่ต่างวัดโดยทั่วถึงกัน ในโอกาสจะจากกันไปอยู่วัดอื่นหรือถิ่นอื่น นิยมทำต่อผู้ท่านผู้มีอาวุโสกว่าตนในวัด และต่อท่านที่เคารพนับถือทั่วไป เป็นการลาจากกันทั้ง 2 กรณีนี้ เป็นการสามัคคีธรรม แบบขอมาโทษ นอกจากนี้ยังมีสามัคคีธรรมแบบถวายสักการะเป็นการแสดงมุทิตาจิตอีกแบบหนึ่ง นิยมทำต่อท่านที่ตนเคารพนับถือในโอกาสที่ท่านผู้นั้นได้รับอิสริยยศหรือได้รับการยกย่องในฐานะนัครศักดิ์เป็นการแสดงจิตใจที่พลอยยินดีให้ปรากฏเพราะความมุ่งหมายและเหตุผลของการทำสามัคคีธรรมมีดังกล่าว การกระทำจึงเกิดพิธีขึ้นโดยนิยมเป็นแบบๆ ดังต่อไปนี้

1. สามัคคีธรรมแบบขอมาโทษนอกโรงอุโบสถหรือนอกวัด

(1) จัดเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ รูป เทียน ใส่พานหรือพานะที่สมควร รูปเทียนที่นิยมกันใช้รูปเทียนที่มีดรวมกันเป็นแพผูกโบว์วางบนพาน ดอกไม้จัดใส่กระถางขนาดพอเหมาะกับรูปเทียนแพ วางกระถางดอกไม้ลงบนแพรูปเทียนนั้นหรือจะเป็นเล่มนั้นหรือเป็นดอกๆ ก็ได้สุดแต่จะจัดได้อย่างไร

(2) ครองผ้าเรียบร้อยตามนิยมของวัดที่สังกัดถ้าเป็นภิกษุพาดสังฆาฏิด้วย

(3) ถือพานดอกไม้รูปเทียน ประครองสองมือเข้าไปหาท่านที่ตนจะขอมาคุกเข่าลงตรงหน้าระยะห่างกันประมาณศอกเศษ วางพานทางซ้ายมือของตนกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง แล้วยกพานขึ้นประครองสองมือแต่อกกล่าวคำขอมาตามแบบนิยม

(4) เมื่อท่านที่ตนขอมากล่าวคำให้อภัยโทษแล้ว พึงรับคำตามแบบนิยมต่อไปนี้ถ้าท่านที่ตนขอมาให้พรต่อท้าย พึงสงบใจรับพรจากท่านจนจบ และรับคำด้วยคำว่า สาธุ ภาณเต ถ้าไม่มีพรให้ต่อ หรือให้พรและรับพรเสร็จแล้ว พึงน้อมพานสักการะนั้นไปประเคน และกราบอีก 3 ครั้ง เป็นเสร็จพิธีขอมา

2. สามัคคีธรรมแบบถวายสักการะ

(1) จัดเตรียมเครื่องสักการะอย่างเดียวกับขอมา แต่ในกรณีนี้อาจเพิ่มเติมของใช้หรือสิ่งอื่นใดที่ควรแก่สมณบริโศกด้วยก็ได้

(2) การทำในแบบนี้ ไม่นิยมว่าผู้ที่ตนทำจะต้องอาวุโสกว่าตนเหมือนในแบบขอมา แม้ผู้นั้นอ่อนอาวุโสกว่า ก็ทำได้

(3) ครองผ้าเรียบร้อยดังกล่าวในเรื่องขอมา ถือเครื่องสักการะเข้าไปหาท่านที่ตนจะทำ แล้วประเคนทันที ถ้าตนอ่อนพรรษากว่าพึงกราบ 3 ครั้ง ถ้าแก่กว่าไม่ต้องกราบ เพียงแต่รับไหว้โดยน้อมพับเพียบประนมมือให้ เมื่อผู้นั้นอ่อนกว่ากราบ ท่านนี้เป็นอันเสร็จพิธี

3. องค์ประกอบในการทำสามัคคีธรรม

เป็นธรรมเนียมของสงฆ์อย่างหนึ่งที่ภิกษุสามเณรพึงทำความชอบต่อกัน เพื่อความสามัคคีกันอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข การทำความชอบนี้เรียกว่า สามัคคีธรรม หมายถึง การขอมาโทษกัน ให้อภัยกัน ทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกันหรือไม่ก็ตาม โอกาสควรทำสามัคคีธรรมนั้น โดยนิยมมีดังนี้

1. ในวันเข้าพรรษา ทั้งภิกษุและสามเณรที่ร่วมอยู่วัดเดียวกันควรทำสามัคคีกรรมต่อกันเรียงตั้งแต่ผู้มีอาวุโสมากที่สุด ถึงสามเณรรูปสุดท้ายในวัด ไม่ควรเว้นเพื่อความสามัคคีในวัดสำหรับที่จะทำกันในวันทำสามัคคีกรรม

เป็นธรรมเนียมของสงฆ์อย่างหนึ่งที่ภิกษุสามเณรพึงทำความชอบต่อกัน เพื่อความสามัคคีกันอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขการทำความชอบนี้ เรียกว่า สามัคคีกรรม หมายถึง การขอมาโทษกัน ให้อภัยกันทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกันหรือไม่ก็ตาม โอกาสควรทำสามัคคีกรรมนั้น โดยนิตยมีดังนี้ ในวันเข้าพรรษา ทั้งภิกษุและสามเณรที่ร่วมอยู่วัดเดียวกันควรทำสามัคคีกรรมต่อกัน เรียงตัวตั้งแต่ผู้มีอาวุโสมากที่สุด ถึงสามเณรรูปสุดท้ายในวัด ไม่ควรเว้นเพื่อความสามัคคีในวัด สำหรับที่จะทำกันในวันเข้าพรรษา บางแห่งทำหลังจากการเจริญพุทธมนต์ จบแล้ว ก่อนออกจากโรงอุโบสถ แม้ทำลำดับหลังท่านก็ไม่ห้าม สำหรับวัดที่มีภิกษุสามเณรที่จำพรรษาไม่มากนักควรทำร่วมกันทั้งวัดให้เสร็จภายในโรงอุโบสถ ในวันเข้าพรรษานี้ ทำเรียงลำดับอาวุโส จากพระสังฆเถระลงมาจนถึงสามเณรรูปสุดท้าย ถ้ามีจำนวนมากจะแบ่งทำร่วมกันเฉพาะต่อท่านผู้มีพรรษาพันสิบ ซึ่งเป็นพระเถระนั้นก่อนในโรงอุโบสถ นอกนั้นแยกกันไปทำตามกุฎิโดยอริยาศัยก็ได้ การทำร่วมกันในโรงอุโบสถเป็นการแสดงหน้าที่ผู้ใหญ่ผู้น้อยและแสดงความสามัคคีในหมู่คณะ

4. สาระัตถะของสามัคคีกรรม

แนวทางการอบรมสั่งสอนตามหลักอภิปรัชญาของคณะสงฆ์ พบว่า อุปัชฌาย์และอาจารย์จะต้องประพฤติปฏิบัติตามคุณสมบัติของอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงามและลูกศิษย์ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักความกตัญญูตถะวาทะ คือ มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและตอบแทนคุณท่านให้นานพอสมควรได้ สังคมไทยมี ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า การที่คนไทยมีความเคารพมีความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อกัน เพราะอิทธิพลของพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมคำสอนที่ยึดปฏิบัติกันแล้วเห็นผลพระพุทธศาสนาจึงถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมรวมจิตใจของคนไทย จะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตคนไทยในอดีตต่างก็อยู่อาศัยด้วยกันอย่างมีความสุข บิดามารดากับบุตรต่างมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน บุตรธิดาเป็นคนที่น่ารักน่าเอ็นดูและมีความเคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดาและเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์เป็นอย่างดี เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปซึ่งปัจจุบันที่เราเรียกกันว่า “ยุคโลกาภิวัตน์” (Globalization) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมากและมีผลกระทบต่อสถาบันต่างๆ กล่าวคือจากอดีตกาลสถาบันครอบครัวนั้นเคยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขก็มากลายเป็นสถาบันที่ขาดความอบอุ่น ลูกไม่เคารพเชื่อฟังบิดามารดา จากสังคมที่เคยอยู่ด้วยกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ก็กลายมาเป็นสังคมที่อยู่ด้วยกันอย่างหวาดระแวง ไม่มีความไว้วางใจกันและกัน เป็นต้นแสดงให้เห็นว่า สังคมนั้นขาดหลักธรรมในการดำรงชีวิตที่จะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่างๆ นานา ตามมา เช่น ผู้น้อยไม่เคารพผู้ใหญ่ ต่างฝ่ายก็ต่างมีทิฐิ ดื้อรั้น ไม่เคารพกันและเกิดความแตกแยกในที่สุด

หลักพุทธธรรมในการทำสามัคคีกรรมของพระสงฆ์ไทย

การทำสามัคคีกรรม หมายถึง กระทำความชอบต่อกันเพื่อความสมัคสมานสามัคคีกันอยู่ร่วมกันโดยสงบสุขการทำความชอบนี้เรียกว่า สามัคคีกรรม หมายถึง การขอมาโทษกันให้อภัยกันทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกันหรือไม่ก็ตามเมื่อถึงโอกาสที่ควรทำสามัคคีกรรมกันแล้ว ทุกรูปไม่ควรละโอกาสเสีย จึงจะได้ชื่อว่าเป็น พระภิกษุ-สามเณรที่ดีเป็นศาสนทายาทธรรมที่ประพฤติปฏิบัติชอบตามระบอบของพระธรรมวินัย สำหรับโอกาสที่ควรทำสามัคคีกรรม ความเคารพ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญ

ที่สุดประการหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่สอนให้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของบุคคลและสิ่งต่างๆ แล้วปฏิบัติต่อบุคคล หรือสิ่งนั้นโดยถูกต้องและเหมาะสมด้วยความจริงใจ ช่วยให้สังคมมนุษย์มีความเคารพและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงจำเป็นที่บุคคลในสังคมจะได้นำหลักธรรมข้อนี้ไปประยุกต์ใช้ในสังคมและชีวิตประจำวัน ความเคารพ แม้มีใช้หลักธรรมที่สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา แต่ก็ได้รับความยกย่องว่าเป็นมงคลอันสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิตของทุกคน ดังพุทธพจน์ว่า “คารโว จ นิวาโต จ เอตมมํ คลมุตตม” แปลความว่า ความเคารพ ความถ่อมตน นี้เป็นมงคลอันสูงสุด พรหมวิหาร 4 ประการ ด้านเมตตา เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด คือ ผู้ใหญ่คอยหมั่นสังเกตและซักถามความเป็นอยู่ของผู้ nhỏ ผู้ใหญ่คิดวางแผน ระบบงาน โดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักดี ผู้ใหญ่สามารถให้คำปรึกษา เสนอแนะวิธีการ ทำงานที่ถูกต้องแก่ผู้ nhỏ ผู้บริหารมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีมิตรไมตรีต่อผู้ nhỏ ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของผู้ น้อยด้วยความตั้งใจ ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวดังที่ได้ศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งสรุป ผลการวิจัยว่า เมตตา เป็นหลักธรรมที่สำคัญในอันที่จะทำให้คนทั้งหลาย เอื้อเฟื้อและกัน ไม่ทำลายไม่เบียดเบียนกันและกัน อยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข สร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ “ชาวโลก” ปัจจุบันวิวัฒนาการด้านสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบกับการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกส่งผลให้เยาวชนไทยรับอิทธิพลต่างๆ เข้ามาโดยไม่ได้ดัดแปลงให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทยส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตผู้คนความรู้สึกรักนึกคิดขนบธรรมเนียมประเพณีทำให้เยาวชนไทยขาดความอ่อนน้อมนวลชาความเรียบร้อยจนเกือบจะทำให้มารยาทอันดีงามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยสูญหายไป มารยาทของไทยเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามและแสดงความเป็นระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ซึ่งจะมี ความแตกต่างกันในด้านความเป็นอยู่โดยจะแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การพูดการเดินการแสดง ความเคารพรวมทั้งการรู้จักปฏิบัติตนต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม การอบรมสั่งสอนให้เกิดการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้สถาบันต่างๆ ตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องส่งเสริมและปลูกฝังมารยาทให้ถึงพร้อมด้วยความประพฤติดีที่งามถูกต้องตามหลักประเพณีขนบธรรมเนียมที่งดงามเพื่อความ ผาสุกของทุกคน

บทสรุป

พระพุทธศาสนามีแนวทางแก้ไขปัญหาย่อยว่าถ้าต้องการแก้ไขปัญหาก็ถูกจุดและได้ผลต้องแก้ที่ต้นเหตุจึงจะได้ประโยชน์ สามารถสลายปัญหา คือ ความทุกข์ลงได้ หากแก้ไม่ถูกที่และเวลาย่อมไม่ได้ผลทั้งเสียเวลา เสียทรัพย์ และยังทำให้ปัญหาขยายตัวออกไม่รู้จบสิ้น เหตุแห่งปัญหาทั้งมวลไม่ว่าจะ ปัญหาความขัดแย้ง ความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทะเลาะวิวาทกันและการเมือง เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นมาจากบุคคลในชาติบ้านเมืองของเราละเลยต่อหน้าที่ ไม่มีความเคารพซึ่งกันและกันเป็นเบื้องต้น พร้อมทั้งละเลยไม่ปฏิบัติธรรม คือ ไม่ทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องตามหลักธรรมจึงพากันได้รับผลพวงดังที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). **สมบัติผู้ดี**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
_____. (2545). **ประชุมโคลงโลกนิติ**. กรุงเทพฯ: องค์การคำคุรุสภาจัดพิมพ์.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- _____. (2549). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). (2539). **มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- สมศรี สุขมลันท์. (2535). **มารยาทสังคม**. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยบริษัทบุญซีเมนต์ไทยจำกัด.
-

วรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องกาละนับมือส่วย : แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง
สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน

An Analysis of Social Tendency in Local Isan Literature on
“Ka La Nab Mue Suay”

พระสุตสาคร ญาณวีโร¹, พระสุภาพร เตชธโร²

Phra Sudsakorn Yanaviro¹, Phra Suphaphorn Tejadharo²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2}

Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2}

Corresponding author, e-mail: juntatipsudsakorn@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาตีความวรรณกรรมทำนายอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วย เพื่อวิเคราะห์ตีความวรรณกรรมกับปรากฏการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไทยในปัจจุบันว่ามีแนวโน้มที่จะเป็นความเป็นจริงตามที่ปรากฏเนื้อหาในวรรณกรรมที่ได้ทำนายไว้ และสร้างตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมถ้าหากขาดซึ่งหลักศีลธรรมในพุทธศาสนาต่อไป โดยบทความครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์ตีความวรรณกรรม

คำสำคัญ: การตีความ, วรรณกรรมทำนายอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วย, วิเคราะห์แนวโน้ม, สังคมไทยปัจจุบัน

Abstract

This article has the objective to study and interpret the Isan prophetic literature on Time to count the tribute meal to analyze and interpret literature and the phenomenon of trends in changing Thai society today. That there is a tendency to be true as it appears in the literary content that has been predicted and raise awareness of the value of Buddhism that affects social change if this Buddhist principle is missing. This article is an analytical study of literature interpretation.

Keywords: interpretation, Isan Prophetic Literature time to count tribute meals, trend analysis, Thai society today.

บทนำ

วรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องกาละนับมือส่วย จัดเป็นวรรณกรรมอย่างหนึ่งในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวรรณกรรมเช่นนี้พบมากในภาคอีสาน (มัลลวีร์ ดอกแก้ว, 2548) โดยมีเนื้อหาโครงเรื่องกล่าวถึงสภาพสังคมในอนาคตที่จะเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบต่างๆ โดยมากมีเนื้อหาทำนายเน้นไปในทางเสื่อมโทรมของสังคม หรือเหตุการณ์ในอนาคตของกลุ่มชาวพุทธที่ไม่ยึดถือศีลธรรมอันดีงาม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดความเดือดร้อนเลวร้ายทางสังคมเกิดขึ้นในมิติต่างๆ นั่นเอง วรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องกาละนับมือส่วยนี้จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าถูกคัดลอกผ่านต่อกันไปเรื่อยๆ

จนกลายเป็นหนังสือลายแทง หนังสือบอก หรือหนังสือทำนาย ด้วยภาษาที่มนัยะที่เป็นรหัสลับที่จะต้องผ่านการตีความทางภาษาเป็นอย่างดี มีความลุ่มลึกตามภูมิปัญญาจากผู้แต่งที่มีความลึกซึ้งทางด้านภาษา และความลุ่มลึกในมิติมุมมองทางชีวิต มีแบบแผนการแต่งที่สละสลวยไพเราะเป็นโณลกบทกลอนที่สามารถที่จดจำได้ง่าย ยกตัวอย่าง เช่น

อยากกินข้าวให้ปลูกใส่ผลานหิน	อยากมีศีลให้ฆ่าพ่อ ตีแม่
อยากมีคนแหวเวียนให้ฆ่าพวกเดียวกัน	อยากมีสีสนให้นอนดินเกลือกฝุ่น
อยากอบอุ้นให้อาบน้ำยามหนาว	อยากกินปลาขาวให้แบกแหเข้าป่าโคก
อยากตกรกให้เข้าวัดฟังธรรม	

(พระมหาสุวัฒน์ ปญญาชีโร (เพชรรักษา), 2563)

มีความหมายที่ถอดความได้ว่า อยากกินข้าวให้ปลูกใส่ผลานหิน หมายถึง ให้รู้จักทำบุญใส่บาตรเพื่อเตรียมเสบียงไว้ในภพภูมิหน้า อยากมีศีลให้ฆ่าพ่อตีแม่ หมายถึง พ่อแม่ที่ทำให้เกิดวณเวียนในวัฏสงสารก็คือความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นกิเลสที่เราต้องฆ่าเสีย อยากมีคนแหวเวียนให้ฆ่าพวกเดียวกัน พวกเดียวกัน ในที่นี้หมายถึง “มัจฉริยะ” ความตระหนี่ถี่เหนียวในข้าวของความถือตัวของเราเอง เป็นกิเลสอีกขั้นที่ต้องฆ่าเสียด้วยการให้ทานและไม่อวดถือถือตัว อยากมีสีสนให้นอนดินเกลือกฝุ่นดินและฝุ่นในที่นี้หมายถึงกิเลสละเอียดที่เรียกว่านิวรณ์ 5 เครื่องปิดกั้นความเจริญของสมาธิจิต กำจัดได้ด้วย การนั่งสมาธิเรียนรู้ รู้จักกับมัน และฆ่าเสีย ก็จะมีสีสนความสว่างทางจิตในสมาธิ อยากอบอุ้นให้อาบน้ำยามหนาว หมายถึง ให้ทำบุญสุนทานสะสมไว้ตั้งแต่ยังหนุ่มสาว เมื่อแก่เฒ่าบั้นปลายชีวิตจะได้อบอุ้นใจว่าเราได้สะสมบุญกุศลไว้เพียงพอไม่ต้องหนาวอ้างว้างว่าเหวด้วยไม่เคยทำบุญ อยากกินปลาขาวให้แบกแหเข้าป่าโคก หมายถึง ถ้าอยากเข้าถึงบุญกุศลและธรรมก็ต้องเลิกละทำบาป อยากตกรกให้เข้าวัดฟังธรรม หมายถึง เมื่อเข้าสู่บริเวณวัดไม่ว่าจะในฐานะฆราวาส หรือบรรพชิต ก็ควรสำรวมระวังตั้งมั่นในศีลในธรรมให้ดี มิฉะนั้นแทนที่จะได้สวรรค์นิพพานก็กลับจะได้นรกแทน (พระครูธีรธรรมโม ธีรธมโม (สว่างแก้ว, 2563)

ซึ่งปกติหากใครไม่เข้าใจในภาษาหรือสำนวนเช่นนี้ได้ฟังครั้งแรกอาจต้องสะดุ้งตกใจกับสำนวนคำสอนเหล่านี้เพราะมีเนื้อหาตรงตามตัวอักษรที่มีความหมายที่แปลกๆ แม้ผู้รู้ภาษาอีสาน หรือเจ้าของภาษาอีสานเองอาจไม่เข้าใจความหมายเหล่านี้ได้ถูกต้องหากไม่ผ่านกระบวนการในการคิดหรือใช้เวลาในการวิเคราะห์ความจริงที่แฝงนัยยะให้ตีความแทรกอยู่ในแต่ละเนื้อความ เพราะฉะนั้นในการที่จะเข้าใจถึงความจริงของนัยยะภาษาที่แทรกอยู่ในเนื้อความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้พื้นฐานในการตีความวรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องกาละนับมือส่วย เป็นอย่างดีนั่นเอง

หลักการตีความวรรณกรรมทำนายอีสาน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายคำว่า “ตีความ” คือ การชี้ หรือกำหนดความหมาย การให้ความหมายหรืออธิบาย ใช้หรือปรับให้เข้าใจเจตนาและความมุ่งหมายเพื่อความถูกต้อง เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) และจากการค้นเอกสารหลักในการตีความวรรณกรรมพบว่ามีความหมายที่ตรงกับนักวิชาการด้านวรรณกรรมที่ให้ความหมายว่าการตีความนั้นในภาษาอังกฤษเรียกว่า interpretation โดยถือว่าการตีความเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการอ่านหนังสือไม่ว่าหนังสือจะเป็นวรรณคดีประเภทใดก็ตาม (นฤมล กาญจนทิต และอุบลวรรณ โชติวิสิทธิ, 2532) การพิจารณาเนื้อหาผู้แต่งที่มีเจตนาซ่อนสารที่ไม่แจ่มชัดหรือแฝงไว้ไม่ทำให้เห็นความหมายโดยง่ายด้วยการใช้สื่อภาษาที่แยบยลผู้อ่านจะต้องพึงพิจารณาพยายามอ่านให้ดี จากอุปสรรคที่กีดขวางการเข้าใจที่เกิดจากศัพท์ สำนวน

รูปประโยค และการโยงความที่อธิบายการอ้างอิงไม่ชัดเจน นักตีความต้องทำหน้าที่ขุดค้นเอาความหมายแฝงมาแสดง ซึ่งสารแฝงเหล่านี้ผู้แต่งอาจจงใจสอดแทรกไว้ (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2553) ดังนั้น การขบคิดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเนื้อความที่ไม่ตรงตามความหมายแท้จริงจะมีลักษณะที่ซ่อนอยู่ในรูปสัญลักษณ์ (symbol) หรือบุคลาธิษฐาน (personification) หรือบางครั้งอาจซ่อนอยู่ในสำนวนโวหารและกลวิธี การอ่านวรรณกรรมประเภทนี้ ผู้อ่านต้องใช้สติปัญญาแทงทะลุสิ่งที่อ่านให้ได้ทั้งหมดจึงจะสามารถเข้าใจวัตถุประสงค์และท่าทีของผู้เขียน สามารถสรุปความคิดจับใจความสำคัญ และอธิบายขยายความได้ โดยพิจารณาอย่างละเอียดจากถ้อยคำ ลีลา ภาษา ทักษะคิดตลอดจนสภาพแวดล้อม และเหตุการณ์ต่างๆ มาเป็นเครื่องช่วยในการทำความเข้าใจ เพื่อตอบคำถามของตัวผู้อ่านเองว่าได้รับความรู้อะไร รับทราบความคิดเห็นอะไร นั่นเอง (หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2552) ด้วยเหตุนี้จึงมีการวางขั้นตอนการอ่านตีความที่จะต้องทำเมื่อพบว่ามีภาษาที่แฝงนัยยะความหมายซ่อนอยู่ในรูปแบบสัญลักษณ์ (symbol) หรือบุคลาธิษฐาน (personification) คือ (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาหยัน อิมสำราญ, 2547)

1. ต้องสำรวจงานเขียนนั้นด้วยการอ่านอย่างคร่าวๆ ว่างานเขียนนั้นเกี่ยวกับเรื่องใดเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง หรืองานเขียนประเภทใด เช่น เป็นคำประพันธ์ นวนิยาย เรื่องสั้น บทความ กวีนิพนธ์หรือเป็นงานเขียนสั้นๆ แสดงคติสอนใจ

2. ต้องอ่านอีกรอบอย่างละเอียดเพื่อพิจารณาเนื้อหา ว่ามีใจความสำคัญกล่าวถึงเรื่องใด มีข้อความ ส่วนใดกล่าวถึงข้อเท็จจริง ส่วนใดเป็นการแสดงทรรศนะของผู้เขียน ส่วนใดเป็นการแสดงอารมณ์ความรู้สึก

3. วิเคราะห์ถ้อยคำ อาจมีบางคำที่มีความหมายเฉพาะ เช่น เป็นสัญลักษณ์ หรือมีถ้อยคำที่เป็นการกล่าวเชิงเปรียบเทียบ ด้วยการใช้ภาพพจน์ หรือเป็นสำนวนโวหาร เป็นคำที่มีความหมายหลายนัย ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านใช้ความหมายจากถ้อยคำในบริบทนั้นมาพิจารณาประกอบเพื่อให้เข้าใจความหมายได้มากขึ้น

4. พิจารณารสของคำเพื่อประมวลหาแนวโน้มของผู้เขียน อาจเป็นน้ำเสียงเชิงสั่งสอน น้ำเสียงแสดงการประชดประชัน น้ำเสียงแสดงความภูมิใจ ยินดี หรือเศร้าสลด เป็นต้น น้ำเสียงเหล่านี้จะสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของผู้เขียนที่ต้องการสื่อสารมาให้อ่านพิจารณาใคร่ครวญหรือคิดคล้อยตาม

5. สรุปสารที่ได้จากการตีความข้อเขียนนั้นๆ การอ่านตีความ ผู้อ่านจะต้องเข้าใจจุดประสงค์สาระและน้ำเสียงที่อยู่ในงานประพันธ์นั้น เพื่อที่จะได้เข้าใจความคิดเห็น ประสบการณ์ จินตนาการ ฯลฯ ของผู้เขียนที่ส่งผ่านงานประพันธ์นั้น การอ่านตีความควรตีความทั้ง 2 ด้านควบคู่กันไป คือ ตีความด้านเนื้อหา และตีความด้านน้ำเสียง จึงจะทำให้เข้าใจสารนั้นได้อย่างถ่องแท้ ดังนั้น ในการที่จะเข้าถึงความจริงภาษาที่แฝงนัยยะความหมายซ่อนอยู่ในรูปแบบสัญลักษณ์ (symbol) หรือบุคลาธิษฐาน (personification) จึงจำเป็นจะต้องขบคิดด้วยปัญญาเป็นสำคัญ และในวรรณกรรมอีสานส่วนมากมักจะแฝงนัยยะความหมายซ่อนอยู่ไม่อยู่ในรูปของภาษาที่ตรงตามความหมาย เช่น ในตอนหนึ่งในวรรณกรรมอีสานกาละนับมือส่วยที่ผู้เขียนกำลังศึกษาตอนหนึ่งที่ว่า “...กบเขียดฮ้องประสงค์อ่าน โคลงสาร ผูกหม่องเพาพิชเงือก ลิกลัว เกรงย่าน...” (สวิง บุญเจิม, 2542) หมายถึง วันหนึ่งเมื่อกาลเวลามาถึงประชาชนไม่เกรงกลัวผู้มีอำนาจ และจะทำการประกาศขับไล่ (ประท้วง) ผู้มีอำนาจเหล่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าในการตีความจะไม่ไปตามภาษาที่เขียนแต่จะตีความในรูปของสัญลักษณ์ (symbol) โดยให้ “กบเขียดฮ้องประสงค์อ่าน โคลงสาร” เป็นสัญลักษณ์ (symbol) แทนประชาชนทั่วไป และ “ผูกหม่องเพาพิชเงือก ลิกลัว เกรงย่าน...” เป็นสัญลักษณ์ (symbol) แทนผู้มีอำนาจนั่นเอง

เนื้อหาวรรณกรรมอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วย

วรรณกรรมอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วย ฉบับที่ผู้เขียนกล่าวถึงนี้เป็นฉบับรวบเรียงและเรียบเรียงของอาจารย์สวิง บุญเจิม ซึ่งเนื้อหามีความแตกต่างจากกาละมือส่วย ที่มาจากศิลาจารึกที่วัดเชตุพน-พุทธคยา ประเทศอินเดีย โดยฉบับนั้นไม่ปรากฏชื่อแต่งหรือผู้แปลไว้ (มัลลวีร์ ดอกแก้ว, 2548) แต่มีเนื้อหาโครงเรื่องที่กล่าวถึงเหตุการณ์สังคัมบ้านเมืองในอนาคตหลังเหตุการณ์ที่พระพุทเจ้าได้ทรงปรินิพพานไปแล้ว โดยเป็นเรื่องที่ได้ตรัสแก่พระอานนทไว้อีก่อนปรินิพพานว่าเมื่อเวลาผ่านไปถึงช่วงครึ่งกึ่งพุทธกาล 2500 ปี มนุษย์จะพบภัยพิบัติที่กินเวลายาวนานกว่า 30 ปี โดยมีเหตุการณ์ที่ไม่ดี เลวร้าย เสื่อมทราม แปลกไปจากสังคัมดั้งเดิมเมื่อครั้งอดีตในเรื่องต่างๆ สิ่งใดที่มวลมนุษย์ไม่พบก็将会เกิดขึ้นมาให้เห็น เช่น มนุษย์จะออกมารบราฆ่าฟันกัน และมีภัยพิบัติธรรมชาติ โรค ภัย เจ็บป่วยต่างๆ เกิดขึ้นแก่มนุษย์เพื่อเตือนสติหรือบอกเหตุการณ์ให้พึงระวังในอนาคตนี้เอง วรรณกรรมทำนายนอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วย จึงเปรียบเสมือนหนังสือบอกลายแทง แนวทาง หรือหนังสือบอกต่อๆ กันมา ทั้งยังถูกตีความเล่าขยายแจ้งบอกต่อคนอื่นๆ ในสังคัมอีสานด้วยการเทศน์บอกของพระภิกษุด้วยการนำเอามาขับลำเล่านเสียงเล่าบอกเหมือนการร้องหมอลำที่ออกแสดงในมหรสพในภาคอีสาน (ปริณู รสจันทร์ และคณะ, 2555)

ในวรรณกรรมอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วย ฉบับรวบเรียงและเรียบเรียงของอาจารย์สวิง บุญเจิมที่ผู้เขียนกล่าวถึงนี้ มีเนื้อหาที่แบ่งออกเป็นตอนๆ ถึง 6 เรื่อง หรือในภาษาอีสานเรียกว่า “บัน” คือ 1. บันสาสน์สมที่คิด 2. บันสมที่คิด 3. บันสมที่อ่าว 4. บันลีปสุญ 5. บันบังรหัส 6. บันพยากรณ์

บันที่ 1-บันที่ 5 นี้ เนื้อหาน่าจะมีที่มาจากวรรณกรรมอีสานเรื่อง เรื่อง ลิบพระสุรย์ หรือ ลิบปสุรย์ หรือ ลิบปสุญ (มัลลวีร์ ดอกแก้ว, 2548) ซึ่งเป็นวรรณกรรมอีสานชั้นครูที่มีความยากในการแต่ง และมีความไพเราะมีสำนวนภาษาที่ยาก ในปัจจุบันยังเป็นที่ถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการว่า ใครคือผู้ประพันธ์ และประพันธ์ขึ้นในยุคไหนกันแน่ อย่างไรก็ตามจากข้อมูลที่พบพอสันนิษฐานได้หลักใหญ่ 3 กลุ่มแนวคิดในเรื่องนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 เชื่อว่าคนแต่ง คือ เจ้าปางคำ ผู้ครองนครหนองบัวลำพู ผู้ประพันธ์เรื่อง สิ้นไซ (มีอายุราวสามร้อยกว่าปีที่แล้ว)

กลุ่มที่ 2 เชื่อว่าคนแต่ง คือ พระเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์แห่งกรุงเวียงจันทน์องค์สุดท้ายครองราชในปี 2348-2371

ส่วนกลุ่มที่ 3 เชื่อว่าคนแต่ง คือ พระมหาสมณพราหมจารย์ลิบสองกวี ซึ่งเป็นพระสังฆราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ปรึกษาในราชสำนักของพระเจ้าอนุวงศ์

แต่อย่างไรก็ดี แม้คำตอบที่ชี้ชัดว่าใครเป็นผู้แต่งหรือประพันธ์นั้นไม่สามารถชี้ชัดได้ แต่มีความเชื่อไปในทิศทางเหมือนกันว่าจะต้องเป็นนักปราชญ์แห่งลุ่มแม่น้ำโขงยุคหลังพระเจ้าอนุวงศ์อย่างแน่นอน

ในส่วนเนื้อหาสาระที่เริ่มกล่าวถึงการทำนาย เริ่มจาก “บันพยากรณ์” เป็นสำคัญ โดยมีเนื้อหาในบันนี้ว่า (พระครูธีรธรรมโม ธีรธมโม (สว่างแก้ว), 2563)

บัดนี้กาละนับมือส่วยหลายปีเป็น

อันต่างมาแล้ว

พระหากเทศน์ไว้

ภายสร้อยศาสนา

มีความหมายว่า พระท่านเทศน์ไว้ว่ากาลเวลาผ่านไปจะมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นเมื่อถึงกาลในบันปลายศาสนา

“ผู้หนุ่ม หญิงชายส่วยสิบสามปี สิมิลูก ลือแล้ว” มีความหมายว่า ชายและหญิงอายุแค่ 13 ปีจะมีลูกก่อนวัยอันควรอย่างด่าซิ่น

“นักปราชญ์ ถมแม่น้ำที่กว้าง ขาดเงิน” มีความหมายว่า นักปราชญ์ไม่กล่าวสอนธรรมแม้มีนักปราชญ์หรือผู้มีความรู้เต็มบ้านเต็มเมืองแต่ประชาชนไม่ได้ความรู้จากเขาเลย

แม่น้ำว่าสังฆะเจ้าทรงธรรม ในสูตรก็ดี

ยังเล่าแปลงจ่ายเชื่อเงินดั่ง คั่วขาย

มีความหมายว่า แม้วาพระสงฆ์ก็ยังมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเงินตราเหมือนชาวบ้าน

กลางเหล่ายังจำนงค์สอน พุทธบาทก็มี

สังฆะสมณสิ่งนั้นมีน้อย บ่หลาย

มีความหมายว่า พระสงฆ์บางหมู่คณะก็ตั้งมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าแต่ว่ามีน้อย และข้อความว่า “โจรได้ทะวาวคำ ม้าขี่ก็มี” ในที่นี้หมายถึงข้าราชการปล้นชาติจะมีพาหนะฟรี

นักปราชญ์เป็นจาวง่วงถือกระบือ คั่วขอ

คนหลักเป็นคนไปใจเบา คิดบ่ถึก

หมายถึง คนดี ๆ จะทำตัวเหมือนคนไปไม่สนใจใคร คนดีจะท้อใจคิดไม่ออกกว่าควรจะทำอย่างไรดี มีแต่นั่งความวางเฉย

“หินแฮ่ ไหลล่องแก่งโฮฮ้าง สนั่นเมือง” หมายถึง คนไม่รู้หลักการบริหารแต่ได้ดีเพราะการประจบเจ้านาย

กบเขียดฮ้างประสงค้ออ่าน โคลงสาร

ฝูงหมู่เงาพิชเงือกสลัว เกรงย่าน

มีความหมายว่า กบเขียดฮ้าง หมายถึง ผู้น้อยหรือประชาชนถึงเวลาแล้วจะขับไล่ไปเอง (ประท้วง) ส่วนเงาพิช จะหมายถึงผู้มีอำนาจ

หินอยู่น้ำไหลล่อง ตามกระแส

เขาก็ไล่สาครไปอยู่นอน ในบ้าน

หมายถึง ผู้ที่เคยมีหลักหนักแน่นก็จะไม่เป็นไม่หลักกลับหนีหาย

ปลาบึกขึ้นหนีสาคร ค้างหาด

คิดลึขึ้นอยู่ลี้ปลายไม้ ลิ่งแลน

ปูปลาฮู้เปิดน้ำหนีหนาย วังปลา

มีความหมายว่า คนดี ๆ มีศีลธรรมจะพากันหนีหนีไป

เขาก็แยงฎาเถื่อนพนา เนาค้าง

สระบ่มีน้ำ เอาไปทำไว้สู่แห่ง

อุแ่องหม้อหมางน้ำว่า ลิหนี

มีความหมายว่า ผู้มีอำนาจฝ่ายปกครองจะโกงกินบ้านเมืองทำให้ประชาชนเดือนร้อน

เอียนก็มาเปิดน้ำลิหนีจาก วังตม

เขาก็ไปแบ่งฮวงฮังอยู่เทิง ปลายไม้

มีความหมายว่า ประชาชนนั้นต่างเบื่อระอาต่อบ้านเหตุการณ์บ้านเมือง

งูเงือกพร้อมหนีเขื่อน ชลธา

เขาสีเนาฎาบ่อนมัน บ่มีน้ำ

หมายถึง ลูกหลานชาวบ้านขาดการเหลียวแลจากรัฐจะหนีเข้าสู่ที่ไม่ใช่ที่ของตน

มาลาฮ้างฮามสุญ เสี่ยงลิ้น

หงส์คำกักราบไหว้ประนมนม หมูกา

หมายถึง คนดีจะทำลายศักดิ์ศรีตนเองไปหลงกราบไหว้จนจ้อคนชั่ว

หมากพร้าวมาเปิดต้นตกล่วง ลงดิน

มันบ่ยินดี

คอมผู้เฒ่าบุญเป็นการค้า

หมายถึง ผู้มีศีลจะลดตัวลงไปเป็นลูกน้องของคนชั่ว

क्रमองฮ้างหมางเมิน ข้าวเปลือก

ข้าหลอดมาเปิดเบ๊ยแถมขึ้น ใส่ใน

หมายถึง คนจะหันหลังให้วัฒนธรรมของตนเอง

ทุกสิ่งเชื่อที่เกิดอยู่ เมืองมนุษย์

เขาสีมีความสุข ทุกข์บ่มีมาใกล้

หมายถึง ทุกชีวิตไม่ว่าคน,สัตว์ ต้นไม้ เขาจะไม่เบียดเบียนกันจะมีแต่ความสุขความเจริญตลอดไปเพราะการรักษาศีลธรรม

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาวรรณกรรมทั้งหมดข้างต้นนี้ล้วนเป็นเนื้อหาการทำนายอนาคตบ้านเมืองและสังคมเป็นสำคัญโดยสรุปที่เห็นได้ในเนื้อหา คือ เมื่อใดที่ถึงยุคปลายสมัยพุทธกาล ผู้คนผู้คนทั้งหลายไร้ศีลธรรม คุณธรรม เหตุการณ์พิบัติก็จะเกิดขึ้นต่อสังคมบ้านเมืองนำมาซึ่งภัยพิบัติให้เกิดขึ้นนั่นเอง

วิเคราะห์แนวโน้มทางสังคมจาวรรณกรรมทำนายอีสาน เรื่องกาละนั่มมือส่วย

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมทำนายอีสาน เรื่อง กาละนั่มมือส่วยผู้เขียนพบว่า วรรณกรรมทำนายอีสาน เรื่องนี้เป็นวรรณกรรมอีสานที่มีความลุ่มลึกทางภาษามีการแต่งในรูปลักษณะที่ทางภาคอีสานเรียกว่า ฃญา (ปริชา พินทอง, 2534) โดยเนื้อหาที่กล่าวถึงความเสื่อมของสังคมที่จะเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งเป็นสิ่งที่เหนือสามัญวิสัยถือเป็นบุคลาธิษฐาน (personification) เป็นบุพนิมิตที่บอกเหตุในอนาคตโดยวรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องนี้น่าจะได้ได้รับอิทธิพลหลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่มีการตีความจากคัมภีร์ดั้งเดิมอย่างพระไตรปิฎก และคัมภีร์คัมภีร์อรรถกถา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 21-28 หน้า 9-10 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในยุคสมัยหนึ่งที่มองเห็นว่าในอนาคตหากมนุษย์ไม่มีศีลธรรมเสื่อมถอยจากพระพุทธศาสนาแล้วย่อมส่งผลให้เกิดความวิบัติต่างๆ เกิดขึ้น ทั้งในส่วนที่บุคคล สังคม การเมืองการปกครอง ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเกี่ยวโยงกันเป็นระบบ เกิดความโกลาหลเกิดกลียุคขึ้น ดังนั้นป้องกันอันตรายจึงได้แต่งวรรณกรรมทำนายเรื่องกาละนั่มมือส่วยนี้ขึ้น (อุดม บัวศรี, 2535) จึงเชื่อได้ว่าวรรณกรรมทำนายอีสานเรื่องกาละนั่มมือส่วยนี้เป็นเครื่องมือชี้เตือนสติ ให้รู้จักการเตรียมพร้อมหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ดี เมื่อวิเคราะห์พิจารณาจากเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบันพบว่ามีแนวโน้มที่จะเป็นจริงเพราะเมื่อใดที่มนุษย์นั้นหากขาดซึ่งศีลธรรม หรือหลักธรรมประจำใจย่อมนำไปสู่ความเสื่อมวิบัติตามธรรมที่ชาตินั้น ซึ่งเห็นได้จากแนวโน้มเหตุการณ์จากสื่อต่างๆ ในสังคมปัจจุบัน คือ

1) แนวโน้มทางสังคมด้านวัยรุ่น จากในวรรณกรรมมีเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ มีการกล่าวถึงสังคมด้านวัยรุ่นปรากฏอยู่ โดยมีเนื้อหว่า “ผู่หญ่ หลึงชายส่วยสิบสามปี สิมี่ลูก ลือแล้ว” (สวิง บุญเจิม, 2542) ซึ่งหากมองผลจากสถิติสำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข กรณีเรื่องของสถิติในการคลอดของแม่วัยรุ่นประเทศไทย ปี พ.ศ. 2565 และการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น พบว่าในปี 2565 นั้น มีจำนวนการคลอดบุตรของวัยรุ่นอายุ ต่ำกว่า 20 ปี คือ 10-19 มากถึง 20,343 มีวัยรุ่นอายุต่ำกว่า 13 ปีที่คลอดบุตรถึง 394 คน นอกจากทั้งหมดอยู่ในอายุ 14-19 ปีจำนวน 19,949 คน นอกจากนี้ใน ปี พ.ศ. 2565 จากการสำรวจพบว่า ร้อยละของนักเรียนที่เคยมีเพศสัมพันธ์แล้ว ในนักเรียน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ประมาณร้อยละ 25 และนักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพปีที่ 2 ประมาณร้อยละ 42 ส่วนในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ประมาณร้อยละ 95 (สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2565) ซึ่งหากมองจากสถิติจะเห็นว่ามีมูลที่มีแนวโน้มตรงตามที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง กาละนับมือส่วย ซึ่งส่วนหนึ่งของการมีบุตรอันควรก่อนวัยนั้นในทางพุทธศาสนา เห็นว่ามีผลมาจากการการที่มนุษย์ถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้า คือ กิเลสตัณหา ที่มีติดอยู่ในตัวมนุษย์ ซึ่งความต้องการทางเพศหรือแรงขับนี้จะปรากฏขึ้นเมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ อันเหมาะสมตามแต่สังคมวัฒนธรรมของแต่ละประเทศจะกำหนดมาตรฐาน แต่อย่างไรก็ดีในมุมมองสังคมไทยเด็กที่มีอายุยังไม่พ้นนิติภาวะ คือ อายุอายุ 20 ปีบริบูรณ์ ก็ยังเห็นไม่ควรที่จะมีบุตรนั่นเอง

2) **แนวโน้มทางสังคมด้านศาสนา** จากในวรรณกรรมเรื่องนี้มีเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ มีการกล่าวถึงเรื่องด้านศาสนาถึงการไม่ทำธุระหรือกิจของพระภิกษุสงฆ์ ดังมีเนื้อความกล่าวว่า (สวิง บุญเจิม, 2542)

แม่นว่า สังฆะเจ้าทรงธรรม ในสูตร ก็ดี
ยังเล่า แผลงจ่ายเชื้อเงินดั่ง คั่วขาย
लगเลล่า ยังจำนงค์สอน พุทธบาทก็มี
สังฆะสมณสิ่งนั้นมิค่อย บ่หลาย
พระสงฆ์เจ้าปมีสอน ธรรมสวากซ์
มีแต่ความซึ่คร้านฉันแล้ว ก็เหล่านอน

ถอดเนื้อความโดยรวมได้ว่า ในอนาคตพระภิกษุสงฆ์มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนเงินตราเหมือนชาวบ้าน อย่างไรก็ตามก็ยังมีคณะสงฆ์ที่ยังปฏิบัติตามดำเนินตนตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแต่มีน้อย... นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์ที่ไม่อบรมสั่งสอนแสดงธรรมด้วยเกียจคร้านฉันแล้วก็นอน ซึ่งถามว่าแนวโน้มทางศาสนาในวรรณกรรมมีปรากฏในปัจจุบันหรือไม่นั้น คงต้องพิจารณาเป็นกรณีไป แต่อย่างไรก็ดีในพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าท่านได้ทรงวางกฎระเบียบบัญญัติเป็นพระวินัยในเรื่องของกิจวัตรสำคัญของภิกษุสงฆ์ที่พึงปฏิบัติไว้แล้ว 2 อย่าง คือ 1. ถือนิสัย 4 อย่างในการดำเนินชีวิต คือ 1) บิณฑบาตเป็นกิจวัตร 2) ถือบ้างสกุลเป็นกิจวัตร 3) อยู่โคนต้นไม้เป็นกิจวัตร 4) ฉนียาตองด้วยน้ำมูตรเน่า และถืออกรณียกิจ 4 อันไม่พึงกระทำ คือ 1) ไม่เกี่ยวข้องกับกามารมณ์ 2) ไม่ลักทรัพย์ 3) ไม่ฆ่าสัตว์ 4) ไม่อวดคุณวิเศษที่ตนไม่มี นอกจากนี้พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่สำคัญในการศึกษา 3 ด้าน คือ 1) ด้านศีล ต้องควบคุม กาย วาจา ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย 2) ด้านสมาธิ พระสงฆ์ต้องฝึกฝนจิตใจด้วยการฝึกเจริญภาวนา เพื่อทำจิตใจให้สงบ ข่มกิเลส 3) ด้านปัญญา พระสงฆ์จะต้องศึกษาอบรมตนเองให้เป็นผู้มีปัญญา (อมร สังข์นาค, 2564) ดังนั้นหากมองแนวโน้มทางศาสนาในส่วนตัวผู้เขียนเห็นว่ามีความเป็นไปได้ตามปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องนี้ในบางส่วนเท่านั้นเอง

3) **แนวโน้มทางสังคมการเมือง** ในส่วนนี้ผู้เขียนขอวิเคราะห์จากทัศนะส่วนตัวจากเหตุการณ์สถานการณ์ปัจจุบันที่ปรากฏในสื่อ และข้อมูลการจัดอันดับการคอร์รัปชัน: อันดับความโปร่งใสไทยปี 2565 ของไทยในระดับโลกและอาเซียน พบว่า ประเทศไทย ถูกจัดอยู่ในอันดับที่ 101 จากจำนวนทั้งหมด 180 ประเทศ และได้ค่าเฉลี่ยดัชนีที่ 36 (จากคะแนนเต็ม 100) ซึ่งเท่ากับค่าดัชนีในปี 2022 ถือว่าคงที่เนื่องจากในการจัดอันดับปี 2019 ไทยก็อยู่ในอันดับที่ 101 จาก 180 ประเทศ ซึ่งประเทศที่อันดับตัวเลขยิ่งสูงนั้นหมายถึงยิ่งมีการคอร์รัปชันมากนั่นเอง (หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, 2565) นั่นเอง จากปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันนี้เองจึงทำให้เกิดการกระทำที่ผิดจากหลักความถูกต้อง ก่อเกิดเหตุการณ์ทางจริยธรรมที่ผิดรูปเกิดขึ้น ดังเห็นได้จากสื่อปัจจุบัน ซึ่งเรื่องเหล่านี้ล้วนมีรากฐานมาจากการขาดซึ่งศีลและจริยธรรม

อันดีงามนั่นเอง เมื่อนำมาพิจารณาจากวรรณกรรมก็เห็นได้ว่ามีแนวโน้มที่เป็นจริง ดังปรากฏในเนื้อความในวรรณกรรมอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วย นั่นเอง

บทสรุป

จากการวิเคราะห์แนวโน้มความเชื่อมโยงทางสังคมจากวรรณกรรมทำนายนอีสาน เรื่องกาละนับมือส่วย พบว่าในการแต่งวรรณกรรมอีสานเรื่องนี้ล้วนมีเค้ามาจากการที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทำนายนาคคตหลัง พุทธปรินิพพานแก่พระอานนท์ โดยใจความสำคัญหลักในเรื่องการทำนายนี้อาจเกิดจากการหยั่งเห็นของ พระพุทธรูปเจ้าที่มองแล้วว่าในอนาคตมนุษย์นั้น หากเสื่อมจากศีลธรรมจริยธรรมอันดีงามจึงทำให้เกิดปัญหา ที่ไม่ดีแก่มนุษย์เอง ดังนั้น หากไม่ต้องการให้เกิดภัยพิบัติ หรือเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้นในทางออกน่าจะเป็น การที่มนุษย์ยังต้องรักษาศีลธรรมจริยธรรมหรือข้อปฏิบัติในทางพุทธศาสนาที่ดีให้ดำรงอยู่ เพื่อไม่ให้ เหตุการณ์เลวร้ายพิบัติเป็นจริงดังคำทำนายไว้ในวรรณกรรมอีสานเรื่อง กาละนับมือส่วยนี้

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2565). **สถิติการคลอดของแม่วัยรุ่น ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2565**. กรุงเทพฯ: สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2565.
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาหยัน อิมสำราญ. (2547). **การใช้ภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและหนังสือคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด.
- ปรีชา พินทอง. (2534). **ผลภาษาจิตโบราณอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 6. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- สวีน บุญเจิม. (2542). **กาละนับมือส่วย**. กรุงเทพฯ: บ.เอช.ที.แอนด์ที. คอร์ปอเรชั่น.
- ศิวกานท์ ปทุมสูติ. (2553). **คู่มือการอ่านคิดวิเคราะห์**. สุพรรณบุรี: ศูนย์เรียนรู้ทุ่งสักอาศร.
- หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ. (2552). **วิเคราะห์วรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อุดม บัวศรี. (2535). **กาละนับมือส่วย หรือพุทธทำนาย**. ขอนแก่น: ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นฤมล กาญจนทิติ และอุบลวรรณ โชติวิสิทธิ. (2532). **ว่าด้วยหลักวรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- มัลลวีร์ ดอกแก้ว. (2548). **วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง พุทธทำนาย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ปริญ รสจันทร์ และคณะ. (2554). **การสร้างความปลอดภัยระหว่างสยามและท้องถิ่นหลังความขัดแย้ง กรณีกบฏผู้มีบุญอีสาน 2444 - 2455**. รายงานการวิจัย ปีงบประมาณ 2555 คณะครุศาสตร์. ร้อยเอ็ด : มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- พระมหาสุวัฒน์ ปญญาวิโร (เพชรรักษา). (2563). **ปรีศนาธรรมในวรรณกรรม**. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2563 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/301958//>.

- อมร สังข์นาค. (2563). **วิถีธรรมวิถีไทย หน่วยที่ 6 เรื่อง พระสงฆ์ หน้าที่ของพระสงฆ์และการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์**. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2564 จาก [//">http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=5544.0;wap2 //](http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=5544.0;wap2).
- หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ออนไลน์.(2565). **พุทธสูงขึ้น! ไทย ติดอันดับ 101 ดัชนีคอร์รัปชันโลก**. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2566 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/324089>.
- พระครูธีรธรรมโม ธีรธมฺโม (สว่างแก้ว). (2563, 15 ธันวาคม). **การถอดความสำนวนวรรณกรรมอีสาน เรื่อง กาละนั่มมือส่วย**. (พระสุตสาคร ญาณวีโร, ผู้สัมภาษณ์).
-

สังคมชุมชนวัดยุค New Normal Temple Community Society in the New Normal Era

มะลิ ทิพย์ประจง¹, พระครูวิโชติสิขกกิจ², พระสมคิด นาสิโล (สุขนิล)³

Mali Thipprajong¹, Phrakru Wichotisikkhakit², Phra Somkid Natsilo (Suknil)³

วิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3}

Phetchaburi Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2,3}

Corresponding author, e-mail: thipprajongmali@gmail.com¹

บทคัดย่อ

การอยู่ร่วมกันของประชาชน ในสมัยอดีตถือได้ว่าเป็นการอยู่ตามที่ดินหรือว่าพื้นที่ของตัวเองเป็นหลักสำคัญยังไม่มีมีการตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับหรือกติการ่วมกัน ส่วนหนึ่งก็มาจากที่ประชาชนยังมีจำนวนไม่มากและการใช้ชีวิตก็ยังเป็นวิถีแบบดั้งเดิม คือ การประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดและมีความชอบ การดำเนินชีวิตก็จะเป็นเหมือนว่ามีอะไรก็จะนำมาแบ่งปันให้กันและกันอยู่เนื่องไม่มีการซื้อขายหรือคิดเป็นมูลค่า แต่พอการเปลี่ยนของสังคมที่มีการแข่งขันก็นำมาซึ่งการเห็นสร้างเป็นรายได้และมูลค่าเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น สังคมชุมชนพึ่งในยุคปัจจุบันจึงจะเห็นได้ไม่มากนักที่เป็นสังคม ชุมชน ใช้การดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาซึ่งกันและกันให้ได้เห็นมากเท่าที่ควรส่วนหนึ่งก็มาจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชุมชนและการดำเนินชีวิตของประชาชนที่ต้องการสร้างฐานะให้กับตัวเองและครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ เปรียบเสมือนว่าการที่สังคมเปลี่ยนแปลงก็มาจากสาเหตุต่างๆ มากมาย เช่น การเข้าไปบริหารจัดการของภาครัฐ และการอพยพของประชาชนจากถิ่นต่างๆ เข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นและความเชื่อการใช้ชีวิตที่มีความมุ่งหาเงินมากกว่าหาความเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: สังคม, ชุมชน, วัด New Normal

Abstract

Coexistence of people in the past it could be considered that living on the land or owning your own area was an important principle. There were no rules set yet. Regulations or common rules Part of this comes from the fact that the population is still small and life is still in the traditional way. That is, having an occupation that you are good at and have a passion for, your lifestyle will be as if you have something to share with each other because there is no trading or accounting for value. But with the change of society with competition, it has led to increased income and value. Therefore, in the current era, there are not many communities that use a dependent lifestyle. to see each other as much as they should, partly from the changing conditions of society The community and lifestyle of people who want to create a status for themselves and their families is important. It is as if social change comes from many different causes, such as the administration of the government sector. And the migration of people from various places to live there increased

and beliefs Living a life focused on making money rather than finding generosity for each other.

Keywords: Society, community, temple New Normal era.

บทนำ

การอยู่ร่วมกันของประชาชน ในสมัยอดีตถือได้ว่าเป็นการอยู่ตามที่ดินหรือว่าพื้นที่ของตัวเองเป็นหลักสำคัญยังไม่มี การตั้งกฎระเบียบ ข้อบังคับหรือกติการ่วมกัน ส่วนหนึ่งก็มาจากที่ประชาชนยังมีจำนวนไม่มากและการใช้ชีวิตก็ยังเป็นวิถีแบบดั้งเดิม คือ การประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดและมีความชอบ การดำเนินชีวิตก็จะเป็นเหมือนว่ามีอะไรก็จะนำมาแบ่งปันให้กันและกันอยู่เนื่องไม่มีการซื้อขายหรือคิดเป็นมูลค่า แต่พอการเปลี่ยนของสังคมที่มีการแข่งขันก็นำมาซึ่งการเห็นสร้างเป็นรายได้และมูลค่าเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น สังคมชุมชนพึงในยุคปัจจุบันจึงจะเห็นได้ไม่มากนักที่เป็นสังคม ชุมชน ใช้การดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาซึ่งกันและกันให้ได้เห็นมากเท่าที่ควรส่วนหนึ่งก็มาจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชุมชนและการดำเนินชีวิตของประชาชนที่ต้องการสร้างฐานะให้กับตัวเองและครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ เปรียบเสมือนว่าการที่สังคมเปลี่ยนแปลงก็มาจากสาเหตุต่างๆ มากมาย เช่น การเข้าไปบริหารจัดการของภาครัฐ และการอพยพของประชาชนจากถิ่นต่างๆ เข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นและความเชื่อการใช้ชีวิตที่มีความมุ่งหาเงินมากกว่าหาความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การพึ่งตนเองในระดับบุคคลที่มีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะความพยายามพึ่งตนเองในระดับต่างๆ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีความพยายามพึ่งตนเอง การประเมินความพยายามพึ่งตนเองในระดับบุคคลประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ ความมีจิตใจในการ พึ่งตนเอง (Psychologically Self-reliance Spirit) มีความสามารถทางการเมือง (Political Capacity) และความสามารถทางเศรษฐกิจ (Economic Capacity) สุพรรณิ ไชยอำพร (2529) แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-reliance) ถือเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่มี ประสิทธิภาพ ทั้งนี้แนวคิดการพึ่งตนเองได้รับการกำหนดเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนและ ยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual-help) และการพัฒนาชนบทด้วยแนวคิดการพึ่งตนเองให้ความสำคัญต่อการที่ประชาชนสามารถริเริ่มหรือพัฒนาการใช้ ทรัพยากรของท้องถิ่นด้วยตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพึ่งตนเองได้รับการยอมรับเป็น อย่างมากในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแถบแอฟริกา ที่เห็นว่าแนวคิดการพึ่งตนเองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะทำให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิต ที่ดีกว่า (Fonchingong and Fonjong, 2002: 84) และการพึ่งตนเองได้ของชุมชนยังช่วยแบ่งเบา ภาระของรัฐบาล ความสามารถในการพึ่งตนเอง ของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยไม่หวังพึ่งภายนอก ทั้งนี้ยังมีมุมมองว่าการพึ่ง ตนเองของชุมชนนั้น ชุมชนจะต้องมีอำนาจในการต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงค์ของชุมชน และ สามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชนด้วย นภาพรณัฏฐ์ และคณะ (2550: 36) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self Reliance)
2. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self Reliance)
3. พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self Reliance)
4. พึ่งตนเองได้ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social-culture Self Reliance)
5. พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological Self Reliance)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534) กล่าวถึงเงื่อนไขของการพึ่งตนเองให้ประสบความสำเร็จ 6 ประการ คือ

1. การพัฒนาแบบกลุ่ม (Collective) ที่ต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีสมาชิก ในการทำกิจกรรม
2. มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นจิตสำนึกทาง ประวัติศาสตร์ ของชุมชนร่วมกัน และมีความสัมพันธ์กับการเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy)
3. เป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้านและการกำหนดชะตากรรมของตนเองได้
4. มีการผลิตซ้ำจิตสำนึกและมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป
5. มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้สามารถต่อรองกับองค์กรภายนอก
6. มีการประสานทางวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นๆ ดังนั้น การพึ่งพาตนเองของชุมชน คือ การพึ่ง ตนเองของประชาชนตามศักยภาพหรือพลัง ความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคน ทรัพยากร และสิ่งต่างๆ ให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง

แนวคิดเรื่องชุมชนเข้มแข็ง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวไว้ว่า การ ที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการ เรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการ พัฒนา ขึ้นทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอก ชุมชน ที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยอาจเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชมรม สหกรณ์องค์กรชาวบ้าน เครือข่าย หรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงความร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทร ต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย และคณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหา วิฤต คณะอนุกรรมการภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติได้ให้ความเห็นชอบกรอบองค์ ประกอบลักษณะของชุมชนเข้มแข็งไว้ ดังนี้

- 1) สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
- 2) สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะ ร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
- 3) มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อน โดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้แก่มวลสมาชิกทั้งหมด เข้ามามีส่วนร่วม มีความโปร่งใสและ สามารถตรวจสอบได้
- 4) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมิน สถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจดำเนินงานติดตามผลการแก้ไขปัญหา และพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน
- 5) สมาชิกของชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วม ในกระบวนการของชุมชน
- 6) มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาในทุกๆ ด้านที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อ สมาชิกชุมชนทุกคน และหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
- 7) การพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งพาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไปและ
- 8) มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน / ชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529) ได้ให้ความหมายขององค์กรชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า หมายถึง องค์กรที่มีความสามารถในการวางแผนงาน โครงการบริหารจัดการงบประมาณ และสามารถพัฒนา ศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้น

เรื่อยๆ เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่และที่จะมีขึ้นในอนาคตรวมทั้งสามารถ เปรียบเทียบกับสภาวะวิกฤติต่างๆ ได้ดีและสามารถส่งเสริมให้ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข ธาดา วรรณปิยะกุล (2544: 7) ได้ให้ความหมายขององค์การชุมชนเข้มแข็งในทัศนะ ของการรวมเอาประสบการณ์และแนวคิดต่างๆ มาเพื่อใช้ในการนำไปสู่ภาคปฏิบัติโดยมีองค์ประกอบ สำคัญ คือ

- 1) อุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมกัน
- 2) การจัดการองค์กรและการบริหารจัดการ
- 3) การ มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง
- 4) ทุน
- 5) เครือข่ายความร่วมมือ
- 6) สิทธิและอำนาจต่อรองทางการเมือง และ
- 7) เกิดการยอมรับจากภายนอก (ธีระพงษ์ แก้วหาญ, 2543: 62)

การที่ชุมชนจะเข้มแข็ง จนถึงขั้นเป็นแกนนำของสังคมได้นั้น จะต้องเป็นชุมชน ที่พึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้และต้องเป็นการอาศัยแนวทางเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นวิถี เศรษฐกิจที่ชาวบ้านพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภายในชุมชนเป็นหลัก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2548)

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันในเขต หรือบริเวณเดียวกันที่แน่นอน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายกัน มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และกันอยู่ภายใต้กฎระเบียบ กฎเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. คน (People) คนเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชน หากปราศจากคนเสียแล้วจะเป็นชุมชนไม่ได้
2. ความสนใจร่วมกัน (Common Interest) คนที่อยู่ในชุมชนนั้นจะต้องมีความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และความสนใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการอยู่ร่วมกันในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน
3. อาณาบริเวณ (Area) คนและสถานที่เกือบจะแยกกันไม่ได้ ต่างก็เป็นส่วนประกอบสำคัญและมีสัมพันธ์กันมีคนที่ต้องมีสถานที่ แต่การจะกำหนดขอบเขต และขนาดของสถานที่ของชุมชนหนึ่งๆ เป็นเรื่องยาก
4. ปะทะสังสรรค์ต่อกัน (Interaction) เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมชุมชนเดียวกัน แต่ละคนต้องจะมีการติดต่อแลกเปลี่ยนและปฏิบัติต่อกัน
5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ความสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในชุมชนเป็นสิ่งที่ผูกพันให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น
6. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี (Cultural Traditions) ตลอดจนแบบแผนของการดำเนินชีวิตในชุมชน (Pattern of Community Life) ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึง และเป็นรูปแบบเดียวกัน

องค์ประกอบของชุมชน

1. องค์ประกอบด้านมนุษย์เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในชุมชน จากวิวัฒนาการของมนุษย์ เป็นต้นมาจนถึงวันนี้ มนุษย์ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม หรือนอกจากจำเป็นต้องรวมกันเป็นกลุ่ม สรุปได้ว่า ในทุกชุมชนไม่มีใครเลยถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว โดยไม่มีการไปมาหาสู่ติดต่อกับบุคคลอื่นในชุมชนนั้น
2. องค์ประกอบด้านที่สิ่งมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น มีหลากหลายลักษณะ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมและได้นำไปใช้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก

หรือสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องทุนแรง รถยนต์ นอกจากสิ่งที่เป็นวัตถุแล้ว มนุษย์ยังสร้างแนวความคิด ปรัชญา ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งนั้น องค์ประกอบเหล่านี้แตกต่างกันไป ในแต่ละชุมชนซึ่งมีสภาพและระดับต่างกัน

3. องค์ประกอบด้านสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาหมายรวมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งทุกชุมชนจะมีสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งนั้น สิ่งต่างๆ แต่ละชนิดในชุมชนที่ธรรมชาติสร้างขึ้น จะมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วทั้ง 2 ประเภท เช่น สภาพอากาศที่แห้งแล้งจะทำให้ดินแตกระแหง และไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของพืชผลทั้งหลาย เป็นต้นองค์ประกอบของชุมชนทั้ง 3 ประการ จะมีความสัมพันธ์ และมีการปฏิบัติต่อกันองค์ประกอบที่อยู่ภายในชุมชนหนึ่งๆ เริ่มจากองค์ประกอบด้านมนุษย์ นอกจากจะมีความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันแล้ว ยังจะต้องไปมีความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นด้วย เช่น มนุษย์ร่วมมือกันไปช่วยกันตัดไม้ในป่า แล้วนำมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ลักษณะของชุมชน ชนบทและชุมชนเมือง ได้มีการจัดแบ่งประเภทของชุมชน ออกเป็นเป็นประเภทต่างๆ โดยใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งแตกต่างกันออกไป เช่น แบ่งตามจำนวนพลเมือง แบ่งตามหน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ แบ่งตามความสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐ แบ่งตามลักษณะพิเศษของประชาชน แบ่งตามลักษณะด้านนิเวศวิทยา แบ่งตามกิจกรรมทางสังคม แบ่งตามหน่วยการปกครองและแบ่งตามลักษณะของคนในชุมชน เป็นต้น

1. ชุมชนชนบท (Rural Community) ชุมชนชนบท เป็นบริเวณที่ผู้คนอาศัยอยู่กันตามภูมิประเทศที่อยู่นอกเขตเมืองโดยมีบ้านเรือน กระจัดกระจายทั่วไป และรวมกันอยู่เป็นหมู่ ซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ด้วยเหตุนี้ เมื่อกล่าวถึงชุมชนชนบทจึงเป็นที่เข้าใจตรงกันว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในบริเวณของตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องที่หน่วยหนึ่งของรัฐบาล

2. ชุมชนเมือง (Urban Community) ชุมชนเมือง หมายถึง อาณาบริเวณที่มีประชากรอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่ง และต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร เป็นบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน มีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป มีความเจริญเป็นศูนย์กลางต่างๆ และรวมทั้งความเสื่อมโทรมต่างๆ อยู่ด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น

สรุป

สังคม ชุมชน พึ่งพา ต้องอาศัยหลักการพึ่งตนเอง หันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริตเห็นประโยชน์ส่วนร่วมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรงเป็นอิสระ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด

4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่พอกินพอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น (<https://kalasin.cdd.go.th> > services>หลักการพึ่งตนเอง) สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การแบ่งปันและการเอื้อเฟื้อให้กันและของสังคมในยุคปัจจุบันก็ส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมอยู่กันอย่างมีสันติสุข เพราะถึงแม้โลกจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรแต่วิถีชีวิตของสังคมไทยก็ยังคงมีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างดีเสมอมา จะเห็นได้ว่าเมื่อสังคมใดมีปัญหาหรือประสบภาวะเดือดร้อนประชาชนในสังคมที่มีฐานะที่จะเข้าไปช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ก็จะเข้าไปช่วยเหลืออย่างเต็มกำลัง ดังนั้น สังคมดีก็ต้องอาศัยความร่วมมือกันทุกภาคส่วนทั้งคนรวยคนจนคนที่มียศถาบรรดาศักดิ์และไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ที่ต้องหันหน้าเข้าไปช่วยเหลือกัน เพราะสังคม ชุมชน พังพา คือสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจกันไม่ว่าจะเกิดสถานการณ์อะไรขึ้นก็ตามสังคมคือ ผู้ที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ชุมชน ดีถ้ามีสังคมที่รู้สภาพปัญหาและเข้าใจปัญหาแบบพังพาซึ่งกันอยู่เนื่อง สังคมนั้นก็จะเกิดมีแต่ความรักสามัคคีอยู่ตลอดไป สังคมดี ชุมชนดี พังพากันได้ ก็ต้องอาศัยประชาชนทุกภาคส่วนเข้าไปร่วมคิดร่วมทำร่วม แก้ปัญหา ช่วยเหลือกันและกันอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคการปรับตัวเป็นการศึกษาหลักการที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 เพื่อเตรียมเผชิญกับวิกฤตการณ์นี้อย่างมีสติและรู้เท่าทันตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเชิงประยุกต์ใน 2 เรื่อง ดังต่อไปนี้

(1) ธรรมมีอุปการะมาก: ความไม่ประมาทเลินเล่อ ธรรมมีอุปการะมาก หมายถึง หลักธรรมที่สามารถใช้ได้กับการทำดีทุกเรื่อง มี 2 ประการ คือ สติ หมายถึง การระลึกได้ นึกได้ สัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ชัด ความตระหนัก ความเข้าใจชัด ตามความจริง (อง.ทก. (ไทย) 20/390-393/46). เราจะต้องเรียนรู้เพื่อนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้เป็น แนวทางปฏิบัติต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 เชิงประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1.1 สติการระลึกได้อยู่เสมอว่า ขณะนี้ไวรัสโควิด -19 กำลังแพร่ระบาดอยู่ ยอมรับอย่างมีสติไม่ตระหนกใจจนเกินเหตุ จนทำอะไรไม่ถูกหรือไม่สามารถตั้งรับกับภัยที่เกิดขึ้นได้ ต้องมีสติอยู่เสมอ ไม่ประมาทศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับไวรัสโควิด-19 ในทุกด้าน เพื่อนำมาใช้ป้องกันตัว และ เตรียมเผชิญภัยจากไวรัสนี้อย่างชาญฉลาด เช่น ใส่หน้ากากอนามัยทุกครั้งเมื่อจำเป็นต้องออกจากบ้าน เป็นต้น

1.2 สัมปชัญญะ ตระหนักรู้ถึงพิษภัยของไวรัสโควิด-19 โดยไม่ประมาท แม้ภัยนี้ จะยังมาไม่ถึงตัวหาทางป้องกันอย่างรู้เท่าทัน เช่น ทำความสะอาดร่างกายเมื่อกลับเข้าบ้าน และล้างมือให้สะอาดทุกครั้งก่อนรับประทานอาหาร เป็นต้น ปัญหาที่เราพบอยู่ในขณะนี้ ก็คือยังคงมีคนบางส่วนไม่ใส่ใจถึงภัยพิบัติครั้งนี้ ยังคงใช้ชีวิตด้วยความเคยชินตามอารมณ์หรือความรู้สึกของตน ไม่ สนใจมาตรการทางสังคมที่ออกมาเพื่อยับยั้งมหันตภัยครั้งนี้ ยังคงดำเนินชีวิตด้วยความประมาท ฝ่าฝืนมาตรการต่างๆ ทางสังคม เช่น คนบางส่วนไม่สวมหน้ากากอนามัยป้องกันตัว คนบางส่วนแอบไป มั่วสุมจัดงานปาร์ตี้กัน คนบางส่วนที่มาจากแหล่งระบาดของโรค ไม่ยอมกักตัว แม้จะมีคำสั่งให้ช่วยกัน ป้องกัน ขอให้อยู่แต่ในบ้านของตัวเองตามเวลาที่กำหนด เพื่อช่วยลดภาระการดูแล รักษาผู้ป่วยให้แก่ แพทย์และพยาบาลที่กำลังทำงานอย่างหนักตามโรงพยาบาลต่างๆ ก็ตาม แต่พวกเขา却不สนใจ ยิ่งฝ่าฝืน ตัวอย่างเหล่านี้คือ การดำเนินชีวิตด้วยความประมาท ขาดสติสัมปชัญญะในสถานการณ์วิกฤติที่เกิดขึ้นทั่วโลกขณะนี้ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ความประมาทเป็นหนทางนำไปสู่ความตาย (ขุ.ธ. (ไทย) 25/21/31). ซึ่งมีใช้มีผลกระทบต่อชีวิตของผู้ประมาทเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อญาติพี่น้องของเขา และคนอื่นๆ ในสังคมด้วย

(2) โลกธรรม 8 ประการ: การเห็นความจริงและการยอมรับอย่างมีสติ โลกธรรม หมายถึงเรื่องปกติธรรมดาที่มนุษย์จะต้องประสบสาระสำคัญของหลักคำสอน ข้อนี้สอนให้เราเห็นความจริงที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตอย่างมีสติใน 2 เรื่องสำคัญ คือ

2.1 เรื่องที่มนุษย์ปรารถนา ต้องการ อยากได้ อยากให้มี อยากเป็น (อภิวรรณ) ตามหลัก ได้แก่ การได้มาซึ่งสิ่งต่างๆ (ลาภ) ยศตำแหน่ง คำสรรเสริญ และความสุข

2.2 เรื่องที่เราไม่ปรารถนา ไม่ต้องการอยากได้ ไม่อยากประสบ อยากที่จะหนีให้ไกล หรือขจัดให้หมดไป (อนิวัตรธรรม) ตามหลัก ได้แก่ ความเสื่อม การสูญเสีย หรือการหมดไปของสิ่งต่างๆ ที่เราได้มา การเสื่อมยศหรือพ้นจากตำแหน่งหน้าที่การงาน การถูกนิทา และความทุกข์ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นกับทุกคน ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ นี่คือความจริงที่เราต้อง เรียนรู้และยอมรับด้วยสติเพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ชีวิต จะได้ไม่ตระหนกตกใจ จนทำอะไรไม่ถูก เมื่อต้องเจอกับเรื่องที่เราไม่ต้องการ และไม่ตั้งใจจนเกินเหตุ เมื่อประสบกับสิ่งที่ปรารถนา การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด -19 ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ จัดอยู่ในเรื่องของความ ทุกข์ และเป็นความทุกข์ของคนทั้งโลก เนื่องจากมีผลกระทบโดยตรงทั้งทางด้านร่างกาย คือ การเจ็บป่วย และเสียชีวิตของคนบางส่วน และจิตใจที่ทำให้เกิดความวิตก กังวล หวาดกลัว ไวรัสโควิด -19 หวาดระแวงเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน กลัวว่าจะเป็นพาหะนำไวรัสร้ายนี้มาสู่ตน สำหรับแนวทางในการ ปฏิบัติต่อสถานการณ์นี้ ก็คือการมีสติตั้งรับ เริ่มจากการเห็นความจริงที่ว่า เรื่องการแพร่ระบาดของ โรคนี้เป็นโลกธรรม ไม่ว่ายุคใด สมัยใด โรคภัยไข้เจ็บก็เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนในโลกนี้เป็นประจำอยู่แล้ว เรื่องนี้เป็นธรรมดาของโลก เมื่อพิจารณาได้อย่างนี้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการยอมรับความจริงอย่างมีสติว่า ไวรัสโควิด 19 กำลังแพร่ระบาดและมีอันตรายต่อชีวิตมนุษย์ แต่เราสามารถป้องกันได้ เราจะ ไม่เป็นอันตรายใดๆ หากเราไม่ประมาท ข้อสรุปของขั้นเตรียมรับตามหลักปรีชาญาณก็คือ การเรียนรู้และการยอมรับความจริงอย่างมีสติสัมปชัญญะ รู้ตัวและตระหนักอยู่ตลอดเวลา ไม่ตระหนกตกใจจนเกินเหตุ ถ้าที่จะ เผชิญกับวิกฤตินี้อย่างมีสติรู้เท่าทันด้วยความไม่ประมาท มีความระมัดระวัง และหาทางป้องกันตัว ด้วยองค์ความรู้ต่างๆ (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2563: 59).

เอกสารอ้างอิง

ธีรโชติ เกิดแก้ว.(2563). การปรับตัวและการร่วมมือกันในสถานการณ์โควิด -19 ตามแนวพุทธศาสน์.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม).

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2529). บ้านกับเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สัมพันธ์.

ธาดา วรธนปิยกุล. (2544). การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนด้านการบริหารจัดการงบประมาณ สาธารณสุขมูลฐาน กรณีศึกษา: อำเภอละหานทรายจังหวัดบุรีรัมย์. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัย ขอนแก่น.

ธีระพงษ์ แก้วหาญ. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ประชาคม ประชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 6. ขอนแก่น: คลังนาวิทยา.

นภาพร หะวานนท์ และคณะ. (2550). ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

สุพรรณิ ไชยอำพร. (2529).แนวความคิดทางทฤษฎีและความพยายามพึ่งตนเองระดับบุคคล. วารสาร พัฒนบริหารศาสตร์.

Fonchingong, C., & Fonjong, L. (2002). The concept of self-reliance in community disruption initiatives in the Cameroon grassfields. *Geo Journal*, 57(1): 2.

ความเชื่อเรื่องพระเครื่องในสังคมไทย Belief in Amulets in Thai Society

พระวิฑูล โปธิเศษ¹, ส่งสุข ภาแก้ว²

Phra Witool Phothisad¹, Songsuk Phakeaw²

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2}

Loei Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University^{1,2}

E-mail: tarpae2102@hotmail.com¹

บทคัดย่อ

พระเครื่องหรือพระเครื่องรางเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก สร้างไว้เพื่อบรรจุไว้ในเจดีย์ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า อาจจะรวมถึงรูปสมมติขนาดเล็กของพระสงฆ์หรือบุคคล พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าด้วย ซึ่งส่วนใหญ่สร้างขึ้นตามความนิยมของบุคคลที่มีความเชื่อในเมตตามหานิยม อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ พระเครื่องมีพัฒนาการมาจากพระพิมพ์ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังพุทธกาล โดยเกิดจากแนวคิดการสร้างเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า สังเวชนียสถาน เพื่อการสืบทอดอายุพุทธศาสนา เผยแผ่หลักคำสอน และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แนวคิดในการสร้างพระพิมพ์มีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมแต่ละยุคสมัย จนกระทั่งยุคปัจจุบันที่นิยมเรียกว่า “พระเครื่อง” ซึ่งเป็นผลมาจากความนิยมสะสมจนเกิดการแลกเปลี่ยนและเช่าบูชา ทำให้พระเครื่องกลายเป็นวัตถุที่มีมูลค่าทางการตลาดที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนในเชิงธุรกิจจนเป็นที่มาของคำว่า “พุทธพาณิชย์” ส่วนแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทยนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างพระเครื่องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการกำหนดกรอบแนวทาง เพื่อพัฒนาการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พระเครื่อง, สังคมไทย

Abstract

An amulet or amulet is a small Buddha image built for packing in a pagoda to commemorate the Buddha. Most of them were created according to the popularity of people who believe in meritocracy. The amulet evolved from the Buddha print, which occurred after Buddha. It was born from the concept of creation to commemorate the Buddha, to worship temples, to inherit Buddhism, to spread doctrine, and to anchor the mind. The concept of creating amulets has evolved according to the context of each society until the present day is popularly called "amulet". As a result of the accumulated popularity, the exchange and rental of worship took place. As a result, amulets have become objects of market value that are sold and exchanged in a business way until the origin of the word "Buddhist commerce". To develop the creation of valuable amulets in Thai society.

Keywords: faith, Amulet, Thai society.

บทนำ

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมเรื่องความเชื่อในพุทธศาสนามายาวนาน มีความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ได้รับความนิยมสูงสุดก็คือ “พระเครื่อง” เป็นรูปจำลองขนาดเล็กที่สามารถพกพาไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจได้ ปัจจุบันความศรัทธาในพระเครื่องก็ยังคงไม่เสื่อมคลาย ทั้งด้วยความงามเชิงพุทธศิลป์และด้วยตำนานเล่าขานเรื่องพุทธคุณทำให้ชาวพุทธต่างนิยมหามาไว้ครอบครอง แต่กระนั้นหากย้อนกลับไปในยุคก่อนพระเครื่องที่เห็นกันในปัจจุบันไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อเป้าหมายในการเป็นเครื่องรางของขลังแต่อย่างใด

ยุคเริ่มต้นพุทธศาสนิกชนชาวไทยจะสร้างพระเครื่องโดยมีความเชื่อเพื่อได้รับผลบุญเป็นอันสูงส่ง โดยการจัดพิมพ์ขึ้นมาจำนวนมากแล้วบรรจุใส่กรุ ซึ่งอาจเป็นหีบหรือไหนำไปฝังไว้ตามฐานเจดีย์ เพื่อที่หากในภายภาคหน้ามีใครมาขุดเจอจะทราบได้ว่าเคยมีพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงบริเวณนี้แล้ว นับเป็นการสืบสานอายุของพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป ถือเป็นบุญใหญ่ที่ชาวพุทธในอดีตเชื่อมั่นและพยายามจะพิมพ์พระให้ครบ ตามจำนวนพระธรรมชั้น ๘๔,๐๐๐ องค์ หรือจำนวนเท่ากับอายุโดยนับเป็นวันก็ได้เช่นกัน

พระที่ถูกสร้างในสมัยนั้นถูกเรียกว่าพระพิมพ์ จากวิธีการผลิตที่เป็นการพิมพ์ขึ้นมา ซึ่งความเชื่อในการสร้างพระบรรจุกรุเพื่อสืบทอดศาสนาดำเนินมาอย่างยาวนานจนถึงจุดเปลี่ยนในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 ที่ประเทศไทยมีความรุ่งเรืองถึงขีดสุดในการค้าขายกับต่างชาติ สิ่งที่เข้ามาพร้อมกันคือ ความเชื่อเรื่องพระกริ่งจากศาสนาพุทธนิกายมหายาน เป็นพระขนาดเล็กที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อให้ผู้เคารพศรัทธาได้พกไว้สำหรับเป็นเครื่องรางโดยเฉพาะ เมื่อความนิยมของพระกริ่งแพร่หลายพระพิมพ์แต่เดิมจึงถูกนำออกจากวัดมาพกดัดตัวหรือเก็บรักษาตามบ้านเรือนกันมากขึ้น จากที่แต่ก่อนเคยมีความเชื่อเรื่องการไม่นำพระเข้าบ้าน กระทั่งในช่วงรัชกาลที่ 5 ความนิยมของการผลิตพระหรือวัตถุมงคลเพื่อเป็นเครื่องรางก็เจริญรุ่งเรืองอย่างมากจนถึงปัจจุบัน

การสร้างพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบันถูกมองว่า เป็นการนำพระสงฆ์ พระเกจิอาจารย์ วัดและหลักคำสอนทางพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพเชิงพาณิชย์ที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” ซึ่งอาจจะมีผลสืบเนื่องไปจากการเผยแผ่พระธรรมวินัยอีกด้วย ดังจะเห็นจากรูปแบบและแนวทางการสร้างพระเครื่องซึ่งมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ปัญหาที่สำคัญของการสร้างพระเครื่องจึงถูกบิดเบือน ไม่มีคติธรรมหรืออุดมคติที่แฝงหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริงออกไปเรื่อยๆ อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักการของพุทธศาสนา อาจเกิดวิกฤตศรัทธาและเข้าใจผิดต่อการสร้างพระเครื่องทั้งรูปแบบการสร้างและคุณค่าความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพุทธศาสนาก็จะถูกบิดเบือนลดทอนลงจากความศรัทธาที่มีต่อหลักการที่แท้ด้วยเช่นกัน

บทความนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ฉายภาพให้เห็นการกำเนิดพระเครื่อง พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่อง รวมทั้งคุณค่าของพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน โดยศึกษาจากบทความ ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสรุปผลได้ดังนี้

กำเนิดพระเครื่อง

จุดเริ่มต้นเรียกว่า “พระพิมพ์” ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของพระเครื่องในเวลาต่อมา พระพิมพ์เกิดในยุคสมัยโบราณสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพิมพ์ตามความหมายของนักวิชาการ หมายถึง พระพุทธรูปขนาดเล็กที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการกดประทับด้วยแม่พิมพ์ หรือถ้าเป็นเนื้อโลหะ ช่างพิมพ์จะใช้โลหะละลายแล้วเทหล่อเข้ากับแม่พิมพ์ (ตรียมพาย, 2520: 18-19)

การสร้างพระพิมพ์ในยุคต้นนี้นักวิชาการได้ให้ความเห็นไว้ว่า เกิดจากแนวคิดเพื่อเป็นที่ระลึกถึงสังฆเวณีสถาน 4 ตำบล โดยมีความเชื่อว่าการสร้างรูปพระพุทธรูปเป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่ (ยอร์ช เซเดส์, 2507: 39-41) จึงมีการสร้างสืบทอดกันมาตั้งแต่ยุคก่อนสมัยทวารวดี สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย เป็นต้นมา ซึ่งแต่ละยุคนักวิชาการได้อธิบายลักษณะที่โดดเด่นของพระพิมพ์ไว้ โดยเฉพาะพระพิมพ์ดินเผาที่สร้างขึ้นในอินเดียและแพร่หลายมาสู่ดินแดนแคว้นทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 7-9 ซึ่งการค้นพบพระพิมพ์ในสมัยทวารวดีในช่วงเวลาต่อมา

จากการศึกษาของนักวิชาการมีการแบ่งพระพิมพ์ออกเป็น 2 สมัย คือ 1) สมัยแรก การศึกษาพระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่ค้นพบในชุมชนโบราณตามลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน คือ ยุคแรกเป็นพระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจากอินเดียแบบอมราวดี คุปตะ และหลังคุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกับพระพิมพ์ในคาบสมุทรมลายู และพระพิมพ์สมัยทวารวดีทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ 2) สมัยที่สอง เป็นพระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบกับพระพิมพ์ในประเทศพม่า และพระพิมพ์สมัยศรีวิชัยทางภาคเหนือ (ชนกฤต ลอยสุวรรณ, 2546: 83-85) ซึ่งทั้ง 2 สมัยต่างมีคติความเชื่อทางพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานที่เหมือนกัน คือ *การสร้างเพื่อทำบุญ และสืบทอดอายุของพุทธศาสนา* ทำให้เห็นแนวคิดการสร้างพระพิมพ์ตามคตินิยมแบบนี้ได้มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน

ประเด็นที่ทำให้พระพิมพ์กลายเป็นพระเครื่องมีวิวัฒนาการมาจากพระพิมพ์ นักวิชาการให้ความเห็นว่าเหตุผลที่เรียกว่า “พระเครื่อง” เนื่องมาจากคำว่าพระเครื่องที่เรียกขานกัน สันนิษฐานว่าน่าจะกร่อนมาจากคำว่า “เครื่องรางของขลัง” ตรียัมปวายให้ความเห็นว่า “พระเครื่อง” เป็นคำที่เรียกโดยย่อซึ่งมาจากคำเต็มว่า “พระพิมพ์ เครื่องราง” (ตรียัมปวาย, 2520: 23) เป็นการนำคำว่า “พระพิมพ์” และ “เครื่องราง” มารวมกัน ซึ่งในเรื่องนี้ ศรีสัคร วัลลิโถม ได้ให้ความเห็นว่า พระเครื่องกับพระพิมพ์ถ้ามองในแง่วัตถุก็เป็นอย่างเดียวกัน ถ้ามองในเชิงประวัติศาสตร์ กาลเวลา อายุ และความเปลี่ยนแปลงไปก็อาจจะแยกส่วนเพื่อมองเห็นพัฒนาการตามยุคสมัยต่างๆ (ศรีศักดิ์ วัลลิโถม, 2537: 13-17) กล่าวโดยสรุปก็คือพระพิมพ์เป็นต้นกำเนิดของพระเครื่อง โดยที่พระเครื่องมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปตามคติการสร้าง และความนิยมในสังคมไทยแต่ละยุคสมัย

จากการศึกษาประวัติพัฒนาการจากพระพิมพ์สู่พระเครื่องจะเห็นว่า หลักฐานบางอย่างที่สำคัญ เช่นหลักฐานจารึกที่ว่าคนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นไม่ได้มีการสร้างพระเครื่องเหมือนดังเช่นปรากฏการณ์ในสังคมไทยในปัจจุบัน กล่าวคือวิถีชีวิตคนสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นไม่มีการแขวนพระเครื่องแต่นิยมสวมแหวน กำไลข้อมือ ต้มหู ดังจะเห็นได้จากบันทึกของ ลา ลูแบร์ ยุคสมัยนั้นไม่มีการนำพระพุทธรูปขนาดเล็กมาเป็นเครื่องประดับหรือแขวนคอกัน มีเพียงแต่การสักตามร่างกายตามความเชื่อในเรื่องของคงกระพันชาตรี การใช้ลูกประคำ คาถาอาคมเพื่อรักษาโรค เป็นต้น อีกทั้งข้อมูลในทางประวัติศาสตร์ยืนยันได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ปรากฏว่ามีการสร้างพระเครื่อง ทั้งนี้พระพิมพ์ที่แตกกรุมาเป็นพระเครื่องต่างๆ ดังที่เราทราบกันปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นการสร้างขึ้นเพื่อเสริมบารมีของเหล่าบรรดาชนชั้นมูลนาย หลังจากสร้างแล้วจึงนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ซึ่งถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ซึ่งบันทึกของลา ลูแบร์เป็นข้อมูลยืนยันได้เป็นอย่างดี (ลา ลูแบร์, 2510: 120)

นอกจากความเชื่อของคนในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ไม่นำพระพุทธรูปมาไว้ที่บ้านแล้ว ยังไม่นิยมสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นวัตถุมงคลหรือใช้เป็นเครื่องประดับหรือแขวนคอบูชาเหมือนอย่างที่เราเห็นดังเช่นปัจจุบัน แต่การสร้างพระพิมพ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นการสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธานุชาและเป็นการสร้างเพื่อส่งสมบุญกุศลบารมีของชนชั้นนำในสมัยนั้น ธรรมเนียมในการสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นการสร้างบุญกุศลและสืบ

อายุพุทธศาสนา ผู้สร้างได้สร้างไว้ตามธรรมเนียมโบราณ และยังคงมีสืบมาถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังหลักฐานการขุดพบพระพิมพ์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น กรูวัดชนะสงคราม กรูวัดจักรวรรดิราชาวาส (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, 2438: 146) ข้อมูลเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลที่ยืนยันข้อสันนิษฐานได้อย่างดีที่ระบุว่าเป็นการสร้างตามคติที่มีมาก่อนตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา

กำเนิดของพระเครื่องในสังคมไทยเริ่มปรากฏชัดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เริ่มมีการสร้างพระเครื่อง 2 แบบ คือ การนำพระพิมพ์เก่าที่บรรจุตามกรุต่างๆ มาเป็นแบบในการสร้าง และการสร้างพระเครื่องขึ้นมาใหม่ ในยุคแรกของการสร้างพระเครื่องเพื่อมาแจกจ่ายเป็นของที่ระลึก และในขณะเดียวกันก็มีการสร้างพระบรรจุกรุโดยถือคติตามแบบโบราณด้วยเช่นกัน ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดและโลกทัศน์ของชนชั้นนำก็คือความนิยมสะสมของเก่าที่มีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับในรัชสมัยนี้ก็คือการมองวัตถุทางศาสนาเป็นวัตถุที่มีค่า และเป็นเครื่องประดับประจำกายอันแสดงถึงความเป็นผู้มีฐานะในทางสังคม ปัจจัยที่ทำให้พระเครื่องมีวิวัฒนาการไปอย่างก้าวกระโดดอีกประการหนึ่งก็คือ การเข้ามาของเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญกษาปณ์ที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยในยุคนั้น ส่งผลให้เกิดการสร้างพระเครื่องตามรูปแบบการสร้างพระเครื่องในลักษณะที่สามารถนำมาแขวนหรือห้อยคอบูชา ซึ่งความนิยมดังกล่าวนี้มีการสันนิษฐานกันว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นองค์พระปฐมในการที่ทรงสร้างพระเครื่องและโปรดให้มีการนำไปเป็นเครื่องประดับติดตัวขึ้นมา โดยปรากฏเป็นหลักฐานว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างพระชัยห้อยพระศอ เพื่อพระราชทานแด่พระราชโอรส และพระราชธิดาสำหรับทรงนำติดพระองค์ไปในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่างๆ (หม่อมราชวงศ์ สิริวุฒิ สุขสวัสดิ์, 2430: 374) ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นกำเนิดและพัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยได้ที่ชัดเจน ซึ่งเวลาต่อมาความนิยมสร้างพระเครื่องแบบ พระพิมพ์ที่ใช้แม่พิมพ์แบบพระเนื้อดินผงบดต่างๆ ที่เคยทำก่อนหน้านี้นี้ก็เปลี่ยนไป นิยมสร้างเป็นเหรียญมากขึ้นตามลำดับ เหรียญพระเครื่องที่มีวิธีการผลิตแบบเหรียญ กษาปณ์แล้วสร้างเป็นเหรียญรูปพระพุทธรูปเหรียญแรกคือ “เหรียญพระพุทธรูปชินสีห์” นับเป็นเหรียญพระพุทธรูป เหรียญแรกของประเทศไทยที่มีอายุความเก่าถึง 120 ปี ซึ่งรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2440 เพื่อเป็นที่ระลึกและพระราชทานในงานสมโภช “พระพุทธรูปชินสีห์” ในโอกาสที่เสด็จกลับจากยุโรป (สรพล โสภิตกุล, 2440: 11) และนับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระเครื่องในรูปแบบพระเหรียญในประเทศไทย

พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่อง

การศึกษาประวัติและพัฒนาการพระเครื่องยังมีแง่มุมที่จะพิจารณาได้หลากหลายรอบด้านทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ โบราณคดี เศรษฐศาสตร์ รวมไปถึงการสื่อสารมวลชน อันมีพัฒนาการที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับพระเครื่องในปัจจุบัน โดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึงความโดดเด่นของพุทธศาสนา เพื่อทบทวนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงไปของพระเครื่องในยุคต่างๆ ที่นำไปสู่การมองพัฒนาการของพระเครื่องในเชิงคุณค่าได้เป็นอย่างดี พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่องดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้แบ่งพัฒนาการของพระเครื่องผ่านมุมมองในแต่ละยุคสมัยออกเป็น 4 ด้าน ตามหลักฐานที่ปรากฏตามลำดับยุคต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ยุคพระเครื่องกับหลักพุทธธรรม จากการศึกษาเกี่ยวกับพระเครื่องในสังคมไทยพบว่า ในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเถรวาทไม่มีคำสอนเกี่ยวกับเรื่องพระเครื่องโดยตรง ความเชื่อเรื่องพระเครื่องนี้

เกิดจากความเชื่อและความเคารพในพระพุทธรูปซึ่งได้สร้างพุทธรูปซึ่งเป็นสิ่งแทนพระพุทธรูปเจ้า แนวคิดดังกล่าวนี้ยังสะท้อนได้จากความเห็นของนักวิชาการที่เห็นว่าความเชื่อดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลจากความเชื่อนิกายอื่น เช่น นิกายมนตรยาน ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวข้องกับเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์

นอกจากจะมีความเชื่อว่าพระเครื่องเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ยังมีความเชื่อว่าพระเครื่องนี้เป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรูปเจ้าเพื่อระลึกถึงพระพุทธรูปของพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ทำความดี (พระมหาเชิด เจริญรัมย์, 2541: บทคัดย่อ) ดังนั้น จะเห็นว่ากำเนิดพระเครื่องในยุคต้นก่อนจะเรียกกันว่าพระเครื่องนั้นมีจุดกำเนิดมาจากพระพิมพ์ดังได้กล่าวไว้ข้างแล้ว การสร้างพระพิมพ์ยุคแรกๆ มีคติการสร้างเป็นไปเพื่อสืบทอดศาสนา โดยเฉพาะพระพิมพ์ในยุคสมัยทวารวดี เมื่อศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีจะพบว่าพระพิมพ์เป็นตัวบ่งชี้เกี่ยวกับลัทธิศาสนาที่เจริญขึ้นในช่วงเวลานั้น ซึ่งมีอิทธิพลทั้งด้านศิลปะและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา (ชนกฤต ลอยสุวรรณ, 2546: 3-5) โดยเฉพาะการสร้างพระพิมพ์ในยุคดังกล่าวส่วนใหญ่บ่งถึงการสร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ เพื่อนมัสการถึงสังเวชนียสถาน และเพื่อสืบทอดพุทธศาสนา ตามคติความเชื่อเรื่องปัญจอันตรธาน (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, 2555: 44-45) เช่น พระพิมพ์ที่สร้างเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทภายใต้ร่มโพธิ์ใบโพธิ์ จารึกคาถา “เย ธมมา เหตุปภวา” ซึ่งค้นพบแถบพระปฐมเจดีย์โดยมาก เชื่อกันว่าเป็นฝีมือช่างชาวเมืองทวารวดี (ยอร์ช เซเดส์, หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล แบล, 2526: 29-42) เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี จารึกคาถา เย ธมมา เหตุปภวา (ข.อป. (บาลี) 32/286/36) เป็นความนิยมของชาวพุทธในประเทศอินเดียช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-13 และความนิยมนี้ก็แผ่เข้ามาในดินแดนประเทศไทยด้วย พบแพร่หลายเป็นอย่างมากในเมืองนครปฐมเป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน ซึ่งคาถา เย ธมมาฯ นี้เองที่เป็นจุดเด่นบ่งบอกถึงการสร้างพระพิมพ์เพื่อจารึกคำสอนที่เป็นหัวใจพุทธศาสนา การสร้างพระพิมพ์จึงเป็นเจตนาบริสุทธิ์ คือ เจตนาเพื่อสืบทอดคำสอนพุทธศาสนา (บุศรา สว่างศรี, 2549: 49) พระพิมพ์จึงถูกเรียกว่าเป็นปูชนียวัตถุทางพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นมากมายนานในดินแดนทั่วทุกสถานที่มั่งร่อรอยวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา จึงกล่าวได้ว่าพระเครื่องที่มีความโดดเด่นด้านพุทธธรรมจึงเกิดขึ้นในยุคแรกของการสร้างพระพิมพ์

2. ยุคพระเครื่องกับพุทธศิลป์ พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการสร้างพระพิมพ์ รวมถึงการสร้างพระพุทธรูปในสมัยต่างๆ คำว่า “พุทธศิลป์” หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นงานที่ยอดเยี่ยมหรือเป็นศิลปะในด้านทัศนศิลป์ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมในทางพุทธศาสนา นอกจากนั้นงานศิลปะประเภทประติมากรรม เช่น แกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ หรืองานปูนปั้น เป็นต้น เช่น รูปเปรียญหรือองค์แทนพระพุทธรูปที่เรียกว่า “พระพุทธรูป” ท่านเรียกศิลปะประเภทนี้โดยเฉพาะว่า “ปฏิมากรรม” และเรียกพระพุทธรูปว่า “พระปฏิมากร” (อำนาจ ยอดทอง, 2557: 113-114) พุทธศิลป์ในพระพิมพ์จึงหมายถึงผลงานศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์จากช่างผู้ชำนาญผ่านความคิด ทัศนคติ และความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนามาสู่สัญลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ ลงในองค์พระเครื่อง

พระเครื่องในแต่ละยุคสมัยถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของงานพุทธศิลป์และศรัทธาที่แตกต่างกัน ในประเทศไทยหากจะกล่าวถึงพุทธศิลป์ในพระเครื่องอาจเริ่มต้นในยุคสุโขทัย ดังจะเห็นได้จากพระเครื่องที่มีความยิ่งใหญ่ถึงการทั้งงานพุทธศิลป์และศรัทธาที่วงการพระเครื่องนิยมในเวลาต่อมา คือ พุทธศิลป์รูปแบบพระร่วงรางปืน ต่อมาในช่วงต้นกรุงศรีอยุธยาพุทธศิลป์แบบพระชินราชใบเสมา ในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลายพุทธศิลป์ที่โดดเด่นในพระเครื่องคือ “พระขุนแผนเคลือบวัดใหญ่ชัยมงคล” ในแต่ละยุคจึงมีเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดด้านพุทธศิลป์ด้วยทุกยุคสมัย ในปัจจุบันทัศนคติที่ยอมรับว่าการสร้าง

พระเครื่องเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มผู้สร้างพระเครื่องส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้ ทั้งนี้ศิลปะที่ปรากฏในพระเครื่องแต่ละองค์สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรม และวัฒนธรรมแต่ละยุคสมัย พระเครื่องแต่ละประเภทมีความงดงามทางศิลปะแตกต่างกันทั้งในแง่รูปทรงรวมถึงเนื้อหา มวลสารในการสร้าง (ชายน่า ภาววิมล, 2537: 51-54)

3. ยุคพระเครื่องกับพุทธคุณ พุทธคุณในความหมายตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พุทธคุณ 9 พุทธคุณ 3 และพุทธคุณ 2 ในแง่ของพุทธคุณ 9 เป็นการยืนยันถึงพุทธภาวะที่เป็นพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ ความบริสุทธิ์ทางจิต ความรู้แจ้งเห็นจริง และความมีเมตตา กรุณา ในพุทธคุณ 3 แสดงถึงภาวะของพุทธคุณที่แท้จริงว่าเป็นเรื่องของธรรม มิใช่ความศักดิ์สิทธิ์หรือฤทธิ์ในเชิงลึกลับลึตา เป็นหลักที่ชาวพุทธต้องนำไปปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุพุทธคุณทั้งสามประการอันเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนา และในส่วนพุทธคุณ 2 แสดงถึงความสัมพันธ์ในการทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้ากับเป้าหมาย หลักของการประกาศสัจธรรม 2 ประการ ได้แก่ ประโยชน์และความสุขทั้งในระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2554: 8-30) เมื่อพิจารณาความหมายด้านพุทธคุณในพระเครื่องโดยภาพรวมแล้วจะมีความหมายไม่ตรงกับสาระสำคัญของพุทธศาสนา กล่าวคือพุทธคุณในพระเครื่องเน้นเรื่องของความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิ์อำนาจในเชิงลึกลับลึตาให้เกิดอานุภาพทั้งเชิงบวกและเชิงลบ พุทธคุณในความหมายนี้แยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ใช้พุทธคุณเพื่อเป็นกุศโลบายโน้มน้าวศรัทธาให้คนเข้าหาศาสนาและปฏิบัติธรรม อีกกลุ่มหนึ่งสื่อความหมายไปในแง่ของความขลังความศักดิ์สิทธิ์ทางเดียว ซึ่งหมายถึงอำนาจที่จะเกิดจากพลังจิตที่แน่วแน่ของผู้ปลุกเสกด้วยเวทย์มนต์ คาถา พุทธาคมประกอบพลังอื่นๆ พลังบารมีของพระพุทธเจ้าหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่อง เช่น พระเกจิอาจารย์เพื่อเพิ่มความเข้มขลังให้แก่วัตถุมงคลที่เรียกกันในการพระเครื่องว่า “พุทธคุณ” (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2554: 48-54) ประเด็นดังกล่าวนี้มีจุดเริ่มต้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และความเชื่อในเรื่องพุทธคุณนี้ยังส่งผลมาสู่สังคมไทยในเวลาต่อมา ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาเป็นพระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปแบบที่ไม่นับการเข้าถึงพระนิพพาน แต่เน้นในเรื่องความสำเร็จที่สามารถสร้างขึ้นได้ในปัจจุบันชาติ ผลที่ตามมาคือ มีลักษณะเป็นการสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ให้ความรู้สึกปลอดภัยในชีวิต (ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, 2444: 43) ในยุคนี้การสร้างพระเครื่องจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของ “พุทธคุณ” ที่มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น

4. ยุคพระเครื่องกับพุทธพาณิชย์ การสร้างพระเครื่องยุคแรกๆ เกิดจากคติความเชื่อการสร้างพระเครื่องด้วยเจตนาที่จะสืบอายุพุทธศาสนา เป็นต้น ต่อมาได้กลายเป็นการสร้างพระเครื่องเพื่อหาเงินจุดเริ่มต้นของการใช้เงินในส่วนของการพระเครื่องนี้เริ่มปรากฏขึ้นเมื่อพระเครื่องเป็นสิ่งที่มูลค่าในแง่ของความต้องการเพื่อสะสม ความนิยมและชื่นชอบในพุทธศิลปะและพุทธคุณด้านต่างๆ เป็นปัจจัยนำมาสู่การสะสมแลกเปลี่ยนและซื้อขายในเวลาต่อมา ทำให้ถูกมองว่าการสร้างพระเครื่องได้ใช้รากฐานความศรัทธาเดิมในสังคมเป็นทางไปสู่ธุรกิจที่มีผลประโยชน์ทางการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องเกิดผลกระทบในแง่ความเป็นพุทธศาสนา (บุศรา สว่างศรี, 2549: 49-63) เมื่อการซื้อขายพระเครื่องเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอิทธิพลของสื่อที่ทำให้เกิดความนิยมแพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งผลกระทบจากการขยายตัวของวงการพระเครื่องดังกล่าวนี้นี้จึงแปรเปลี่ยนไปในเชิงพุทธพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้สร้าง กลุ่มนักขาย และกลุ่มผู้เช่าซื้อ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้กลายเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อพุทธศาสนาจนเป็นที่มาของคำว่า “พุทธพาณิชย์” (ชายน่า ภาววิมล, 2437: 44-78)

พุทธพาณิชย์ คือ กระบวนการค้าขายความเชื่อ และความศรัทธาในพุทธศาสนาโดยใช้วัตถุ หรือ สัญลักษณ์เกี่ยวกับพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ แสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ เป็นการใช้เงินเพื่อแสดงออกซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพุทธศาสนา หนึ่งในลักษณะ ความสัมพันธ์ที่มีร่วมกัน นั่นก็คือการบูชาพระเครื่องและพระพุทธรูป (สงคราม สุเทพากุล, 2446: 6) พระเครื่องจึงกลายเป็นสินค้า อย่างหนึ่งของศาสนวัตถุในสายตาของคนภายนอกที่มอง ปราบฏการณ์การ ซื้อขายแลกเปลี่ยนเช่าพระเครื่องนี้ว่าเป็น “พุทธพาณิชย์” พฤติกรรมการบูชาพระเครื่อง ผู้เช่ามักนิยม เช่าพระเครื่องเก่ามากกว่าพระเครื่องใหม่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับแนวคิดที่ถูกที่ควรในการบูชาพระเครื่องของพุทธศาสนิกชน คือ ควรมิวัตถุนิยมประสงค์ในการเช่า พระเครื่องเพื่อเป็นการอนุรักษ์พุทธศิลป์ และเพื่อเป็นสิริมงคลมากกว่าการเก็งกำไรหรือในทางพุทธ พณิชย์ (นิธินันท์ วิภูศิริ, 2554: 142-256) ปราบฏการณ์พระเครื่องที่เป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” เริ่มปรากฏชัดและมีการใช้คำนี้ในทางวิชาการมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดผลกระทบตามมา หลายประการด้วยกันจากค่านิยมในการสะสมพระเครื่องพระบูชา ดังกล่าวนี้นี้ได้ก่อให้เกิดธุรกิจซื้อขาย พระเครื่องและพระบูชา ซึ่งมักจะเรียกธุรกิจนี้กันโดยทั่วไปว่า “ตลาดพระ” ในอดีต ธุรกิจนี้เป็นธุรกิจ เล็กๆ ที่ยังไม่มีมีการดำเนินการเป็นระบบมากนัก เช่น แผงพระ หรือ ร้านค้าพระเล็กๆ ตามตรอกซอกซอย ต่อมาเมื่อสังคมไทยมีความนิยมในการสะสมพระเครื่องมากขึ้น ธุรกิจนี้จึงมีพัฒนาการมาตามลำดับ จนนำไปสู่การดำเนินธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการก่อตั้งชมรมพระเครื่อง หรือศูนย์พระเครื่อง เพื่อดำเนินธุรกิจอย่างเป็นระบบ ซึ่งธุรกิจการซื้อขายพระเครื่องและพระบูชานี้ได้เป็นจุดกำเนิดให้มีธุรกิจ ต่อเนื่องอีกมากมาย เช่น ธุรกิจสิ่งพิมพ์ต่างๆ และธุรกิจเลี่ยมพระ เป็นต้น เมื่อปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์ อย่างเต็มรูปแบบในสังคมไทย คำถามที่ตามมาคือเราจะทำอย่างไรให้ปรากฏการณ์เหล่านี้ดำเนินไป ด้วยกันได้พร้อมกับการรักษาคำสอนของพุทธศาสนาไว้อย่างมีคุณค่า โดยที่เน้นคุณค่าจากพุทธธรรม และพุทธศิลป์เป็นหลัก

พุทธศิลป์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในฐานะสื่อที่ได้ถูกสร้างสรรค์สืบทอดกันมาทุกยุค ทุกสมัย มีพัฒนาการในลักษณะแสดงออกเป็นรูปสัญลักษณ์แทนศาสนา มีรูปแบบที่หลากหลายอันเกิด จากแนวคิด ความศรัทธาต่อพุทธศาสนาผ่านงานทางด้านศิลปะจากช่างผู้ชำนาญ โดยปรากฏเป็น รูปลักษณ์อันวิจิตรงดงาม ทำให้เกิดคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ และคติธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนา พุทธศิลป์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างคุณค่าให้เกิดต่อพุทธศาสนาในสังคมไทยได้โดยผ่านการสร้าง พระเครื่อง ในขณะเดียวกันกระบวนการอันเกิดจากพุทธพาณิชย์ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของทางโลกที่มีความสัมพันธ์ระหว่างพระเครื่อง (วัตถุมงคลหรือวัตถุนิยม) และพุทธศาสนา (หลักคำสอน) ในด้านที่อิงอาศัยกันอย่างแยกไม่ออกและมีความชัดเจนมากขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน การนำพุทธศิลป์ซึ่งเปรียบ เปรียบเสมือนเครื่องจักรสำคัญที่นำไปสู่การอิงอาศัยหรือการใช้พุทธพาณิชย์ซึ่งเปรียบเสมือนฟันเฟืองหนึ่ง เพื่อช่วยจรรโลงและค้ำจุนพุทธศาสนา และพัฒนาไปสู่การเข้าถึงธรรมแท้ได้เช่นเดียวกัน หากทุกฝ่ายร่วมมือ กันคิดและแสดงวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสมอย่างเป็นระบบให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยอย่างเหมาะสมต่อไป

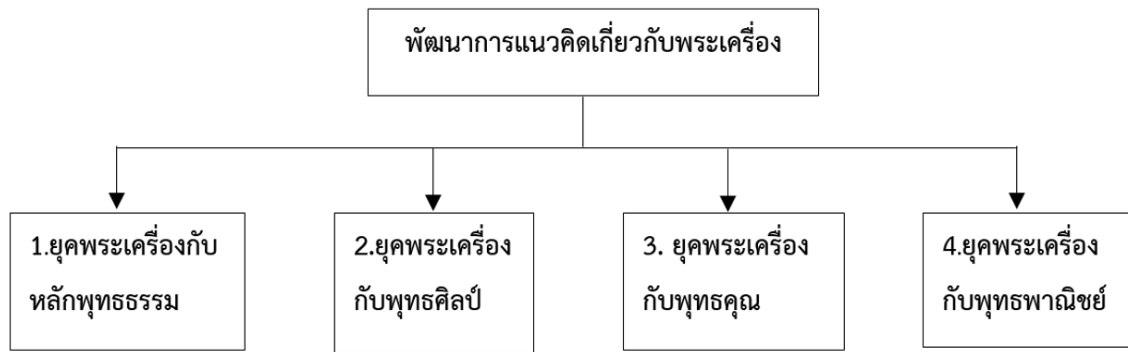
คุณค่าของพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน

คนในสังคมปัจจุบันได้ให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเรื่องของการยึดเหนี่ยวจิตใจที่ถูกให้คุณค่าเป็นเครื่องประดับ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่บูชา พระเครื่องด้วยความเชื่อและความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า และอีกกลุ่มให้คุณค่าพระเครื่องใน ลักษณะเป็นแฟชั่น คือ ทำตามคนอื่น หรือตามกระแสความนิยมในสังคม จึงส่งผลให้มีการสร้างพระเครื่อง

ในลักษณะของการประกอบอาชีพ หรือการใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน พระเครื่องจึงกลายเป็นอาชีพให้คนกลุ่มหนึ่งที่นิยมหรือชอบในสิ่งเหล่านี้มองเห็นเป็นช่องทางทำมาหากินในรูปแบบการลงทุนสร้างพระเครื่องในเชิงธุรกิจซึ่งเป็นการให้คุณค่าในลักษณะพุทธพาณิชย์ กล่าวคือ การให้คุณค่าพระเครื่องตามกระแสความนิยม และหมดคุณค่าเมื่อกระแสความนิยมเสื่อมลง การให้คุณค่าพระเครื่องในลักษณะดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อพุทธศาสนาและวงการพระเครื่องอย่างมาก การให้คุณค่าพระเครื่องของคนในสังคมไทยปัจจุบันเน้นไปที่ตัววัตถุ ได้แก่ “พระเครื่อง” คุณค่าของพระเครื่องนั้น แยกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มองว่าวัตถุคือตัวพระเครื่องนั้นมีความหมายในลักษณะคุณค่าทางด้านจิตใจสามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว นอกจากคุณค่าทางจิตใจแล้วยังเป็น สื่อนำไปสู่หลักธรรมในพุทธศาสนาได้ และกลุ่มที่มองว่าคุณค่าของพระเครื่องก็คือตัวพระเครื่องเองมีค่า มีราคา เป็นวัตถุที่มีมูลค่า สามารถนำไปสู่การซื้อขายและแลกเปลี่ยนได้ ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ อาจจะสรุปคุณค่าในการเชิงการค้าดำรงชีวิตของมนุษย์ได้ 2 แบบ คือ แบบการค้าดำรงชีวิตด้วยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสิ่งที่สังคมไทยส่วนใหญ่มีค่านิยมที่สืบทอดกันมา และเป็นที่รวมความศรัทธาของคนที่มีความเชื่อเดียวกันซึ่งมาจากหลากหลายพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา อาชีพหรือสถานะภาพทางสังคม นอกจากนี้ ยังมองว่าพระเครื่องมีคุณค่าในเชิงสัญญา เช่น เป็นของที่ระลึกมอบเป็นของขวัญในวาระพิเศษต่างๆ ได้ แม้ว่าในกลุ่มผู้นิยมพระเครื่องจะมองว่าคุณค่าของพระเครื่องอยู่ที่ความแท้ มวลสารดี พิธีถูกต้องตามหลักโบราณกาล นักนิยมพระเครื่องบางท่านก็มองว่า ตัวพระเครื่องเองมีคุณค่าที่ทำให้กลุ่มผู้สะสมพระได้มีโอกาสสืบทอดอายุพุทธศาสนา นอกจากเพื่อผลประโยชน์ด้านพุทธพาณิชย์แล้ว ผลที่ได้จากการสะสมและมีความนิยมในตัวพระเครื่องทำให้กลุ่มคนที่อยู่ในสังคมพระเครื่องได้อยู่รับใช้สืบทอดอายุพุทธศาสนาในลักษณะทางอ้อมอีกด้วย

สรุป

การสร้างพระเครื่องในสังคมไทยนั้นมีการจัดสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลายรูปแบบ และยังหาข้อสรุปในเชิงวิชาการไม่ได้อย่างชัดเจนว่าการสร้างพระเครื่องมีหลักการตามแนวพุทธศาสนาหรือมีแนวทางที่เปลี่ยนแปลงไปในทางใดทางหนึ่งมากนักน้อยเพียงใด รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “พระเครื่อง” กับ “พระธรรม” ซึ่งเป็นลักษณะแนวทางที่ถือเป็นหลักการในการสร้างพระเครื่องมีความยึดโยงอยู่กับหลักแห่งพุทธธรรมมากน้อยแค่ไหน หรือถูกต้องตามหลักพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด และอะไรเป็นตัวชี้วัดว่าการสร้างพระเครื่องนั้นไม่ขัดหรือแย้งกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา ส่วนการคำนึงถึงการสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นแก่องค์ประกอบต่างๆ ที่ดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลกันในสังคมไทยไปพร้อมๆ กันนั้นคำนึงถึงการสร้างคุณค่าในคุณค่าในด้านการพัฒนาสังคม และสร้างคุณค่าในด้านการพัฒนาพุทธศาสนา หากกระบวนการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยดำเนินไปในลักษณะดังกล่าวนี้ย่อมกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าและสามารถสร้างคุณค่าให้แก่สังคมไทยได้อย่างแท้จริง ดังภาพ

ภาพแสดง พัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับพระเครื่อง

เอกสารอ้างอิง

- เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลป์. (2547). กำเนิดและวิวัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบัน. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการปกครอง. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชายน้า ภาววิมล. (2537). พุทธพาณิชย์: ผลกระทบจากการใช้สื่อสารมวลชนในการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อจำหน่าย พระเครื่องที่มีต่อทัศนคติและความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในเรื่องสัญลักษณ์ของศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. (2555). ประวัติศาสตร์ผ่านพระเครื่อง : คติความเชื่อและพุทธพาณิชย์. นครปฐม: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ตรียัมปวาย. (2520). ปรีธรรถาธิบายแห่งพระเครื่องฯ เล่ม 1: พระสมเด็จ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ คลังวิทยา.
- ธนกฤต ลอยสุวรรณ. (2546). การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน : กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. ภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2554). การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธคุณในสื่อสิ่งพิมพ์พระเครื่อง. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิธินันท์ วิภูศิริ. (2554). พฤติกรรมการเช่าบูชาพระเครื่องในศูนย์พระเครื่องห้างสรรพสินค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า สาขางามวงศ์วาน. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุศรา สว่างศรี. (2549). พุทธพาณิชย์: พระเครื่อง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาเชิด เจริญรัมย์. (2541). พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนะของนักวิชาการพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ยอร์ช เซเดส์. (2526). **ตำนานพระพิมพ์**. แปลโดย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึก ศิลปะไทยสมัยสุโขทัย ราชธานีรุ่นแรกของไทย. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ยอร์ช เซเดส์. (2507). **ตำนานพระพิมพ์**. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2537). **พระเครื่องในเมืองสยาม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สงคราม สุเทพากุล. (2556). **พุทธพาณิชย์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อำนาจ ยอดทอง. (2557). **พุทธศิลป์กับการนำไปประดับตกแต่งโรงแรม: ความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม?**. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2557).
-

**จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา
บูรณาการกับศาสตร์ร่วมสมัย พัฒนาจิตใจและสังคม**

**Published by
Graduate School, Chaiphum Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University**

<https://cyp.mcu.ac.th/>

